

DEJANJE

Catholicus: Klerikalizem in liberalizem

France Vodnik: Narodno gledališče

Anton Slodnjak: Sprava

Vida Taufer: Trnjev venec

Ethin Bojc: Slovenska narodna obramba

Dr. Matija Žumer: Produktivne sile našega gospodarstva

Dokumenti:

Za novo demokracijo

Kjiževna poročila:

Poezije doktorja Franceta Preserna z dodatkom (Tine Logar)

Vida Taufer, Veje v vetru (Silva Trdina)

Jakob Šolar, Kaj je z našo ljudsko povestjo? (Lino Legiša)

Josip Zontar, Zgodovina mesta Kranja (Bogo Grafenauer)

**France Škerl, Ljubljana v prvem desetletju ustavne dobe
1860 do 1869 (Bogo Grafenauer)**

J. Šedivy, Češčina za samouke (J. G.)

**Vinko Möderndorfer, Sodobna šola. Priročnik k slovenski
začetnici (J. G.)**

Ovitek:

Drobna poročila o knjigah

DEJANJE

REVIJA ZA KULTURO, GOSPODARSTVO IN POLITIKO

Izhaja 15. vsakega meseca razen v juliju in avgustu. — Za uredniški odbor in izdajatelja odgovarja Edvard Kocbek v Ljubljani. Vse dopise na uredništvo in upravo je naslavljati na naslov: Ljubljana, poštni predal 103. — Tiska Zadržna tiskarna v Ljubljani, Tyrševa cesta 17 (predstavnik Maks Blejec). — Revija stane letno 80 din, polletno 40 din, posamezna številka v razprodaji 10 din. Naročnino je pošiljati na poštni čekovni račun št. 17.631.

Prejeli smo v oceno:

Roger Martin du Gard: **Taki so ljudje**. Roman. Izdala Cankarjeva družba, Ljubljana 1939.

Arthur Koestler: **Španski testament**. Izdala Cankarjeva družba, Ljubljana 1939.

Dr. Živko Topalovič: **Pomlad človeštva**. Izdala Cankarjeva družba, Ljubljana 1939.

Koledar Cankarjeve družbe za leto 1939. Ljubljana 1939.

Stane Mikuž: **Litografije Mihe Maleša**. Bibliofilska založba, Ljubljana 1939.

Dr. Bogumil Vošnjak: **Tri Jugoslavije**. Ponatis iz revije »Misel in delo«, Ljubljana 1939.

Dr. I. Prijatelj: **Kulturna in politična zgodovina Slovencev**. III. del. Pri Akademski založbi v Ljubljani 1939.

Charles Dickens: **David Copperfield**. Prvi in drugi del. Jugoslovanska knjigarna, Ljubljana 1938.

Hauffove pravljice. Prevedel Josip Osana. Prvi del. Jugoslovanska knjigarna, Ljubljana 1938.

Spisi apostolskih očetov. Poslovenil Franc Omerza. Založila Mohorjeva družba, Celje 1939.

Michail Nesterow. **Ein Maler des gläubigen Russlands**. Vita nova Verlag, Luzern.

Paul L. Landsberg: **Die Erfahrung des Todes**. Vita nova Verlag, Luzern.

Paul Claudel: **Gedanken und Gespräche**. Vita nova Verlag, Luzern.

Vladimir Weidle: **Das Schicksal der modernen Kunst**. Vita nova Verlag, Luzern.

Hermann Steinhausen: **Die Judenfrage eine Christenfrage**. Vita nova Verlag, Luzern.

François Perroux: **Memento Economique de la Crise Tchecoslovaque**. Chronique sociale de France. Lyon.

François Perroux: **Français. Pourquoi?** Les Editions du Cerf, Paris.

Nicolas Berdiaeff: **Constantin Leontieff**. Desclée de Brouwer, Paris.

KLERIKALIZEM IN LIBERALIZEM

Pred letom dni je bilo to še tako kočljiva snov, da je pač na nobeni strani niso upali prostodušno in brez predsodkov obravnavati. Danes najresnejši duhovi med Slovenci že točno uvidevajo, da je treba tudi to témo na koncu koncev rešiti in jo tako spraviti s programa našega narodnega življenja. Za to spoznanje je bilo treba seveda močnih narodno-političnih potresov izven meja naše domovine, da si po dvajsetih letih osvobojenega narodno-kulturnega in gospodarsko-političnega življenja v okviru lastne države lahko priznamo sramotno dejstvo: vse naše delo je bilo osredotočeno okrog nekega zlaganega načelnega boja med dvema taboroma klerikalcev in liberalcev; v znamenju teh dveh nespravljivih nasprotij se vrši še danes vse naše kulturno, umetniško, znanstveno, versko, socialno, gospodarsko, politično in narodnostno življenje; na nobeni strani še ni resne volje, da bi v ljudstvu vzgajali narodni in državljanski čut brez ozira na to, kdo je na vladi. Narod, ki pod pretvezo »načelnosti« zane-marja narodno vzgojo, samo da iz svojih rodnih sobratov napravi »načelne nasprotnike«, pred katerimi ljudstvo bolj svari, nego pred resničnimi narodnimi tujerodnimi sovražniki, tak narod, pri katerem svetovnonazorske razlike med posamezniki preidejo v vseobvladajočo demonsko strankarsko zagrizenost, se ne zaveda, da je zagrešil usodno zamenjavo vrednot, ki ga mora slej ko prej dovesti do resničnega pogina. Ta čudna strankarska razklanost, ki prešinja vse delo, je pri Slovencih že davno prešla v bolešno razpoloženje, v psihozo. Naš slovenski človek se čuti domačega samo še kot »somišljenik« in »pristaš«, kot Slovenec nikjer! Le vprašajmo se resno, kje se čuti danes Slovenec kot Slovenec neovirano domačega, ne da bi bil dolžan prej na mizo položiti vse svoje svetovnonazorske in politične karte? Šele ko se je tako legitimiral pred policijo slovenskega javnega mnjenja, je smel spregovoriti tudi kot javni narodni delavec. Res je sicer, da so tudi drugod svetovnonazorske razlike in nasprotja, saj so neizogibna, tudi drugi narodi so razdeljeni v razne politične stranke, vendar so pri Angležih, Francozih, Nizozemcih (da o Amerikancih sploh ne govorimo) in drugih svetovnonazorske razlike vsaj toliko v ozadju, da ne prehajajo v sovraštvo in zagrizenost. O Angležih je znano, da delo politične opozicije obstaja predvsem v neke vrste nadzorstvu vladajoče struje. To nadzorstvo hoče povedati, da je tudi opoziciji v ospredju dobrobit ljudstva in države, ne pa sovraštvo do vladajoče stranke.

Pri nas vlada v tem oziru miselnost, ki smo jo podedovali po pokojni Avstriji, ki ji je bila krilatica o ločitvi duhov najvišji ideal dela med narodom. To je klavrna dediščina malone vseh avstrijskih nasledstvenih držav. To z grozo uvidevajo šele sedaj drug za drugim (povojna Avstrija, Čehi, Slovaki itd.); taka ločitev duhov v malem narodu pomeni obenem ločitev ali razkroj naroda in države same. Velikonemški politiki v Avstriji je bilo to načelo dobrodošla pretveza za pravo geslo: divide et impera, s katerim je skušala Slovane sistematično zaslužniti. Seveda si to ločitev v dva ali več naravnost strasno si nasprotujočih taborov lahko privoščijo le veliki narodi, kjer notranja nesoglasja nikoli neposredno ne ogrožajo obstoja naroda samega, toda mali narodi naj bi se zavedali, da jih posnemanje v tej točki lahko stane življenje. Bodočnost malega naroda, njegova narodna zavednost in ljubezen do države je odvisna od čim složnejšega sodelovanja vseh struj in vseh posameznikov. Če pa je narod razkrojen v zagrizena nasprotja, ki jim je glavno delo medsebojno blatenje pred ljudstvom, s katerim se širi nezadovoljstvo in nezaupanje do države in njenih predstavnikov, potem pomeni to pravo demoraliziranje in raznarodovanje ljudstva.

To ločitev duhov so vneto oznanjevali predvsem v politiki zato, da bi z zbiranjem katoličanov v posebnem katoliškem političnem taboru preprečili enotno politiko kakega naroda. In to svojo namero so tudi dosegli, v Srednji Evropi je prišlo do političnega katolicizma ali klerikalizma, proti kateremu se je dvignil ravno tako čuden nasprotnik, liberalizem ali antiklerikalizem. Danes smo prepričani, da so konfesionalne in svetovnonazorske stranke za dolgo časa ustavile ali napačno usmerile narodno osveščanje nekaterih malih narodov. Njihova struktura je bila namreč preveč ideološka in premalo politična, torej v nasprotju z obrazom prave stranke. Kajti »udejstvovanje politične stranke se ne more omejiti le na nekaj vprašanj in ostati le v mejah obrambe religioznih in etičnih vrednot, politična stranka mora zavzeti svoje stališče do stotine drugih vprašanj.«¹ Tako se je zgodilo, da je versko utemeljena stranka vnašala v najnavadnejše, vsakdanje zadeve svetovnonazorsko, to je absolutno ocenjevanje, in jih tako nenaravno obteževala, na drugi strani pa se je premalo brigala za pristna in prvenstveno potrebna politična vprašanja.

Najbolj klerikalno pa je bilo ustvarjanje politične ločitve duhov z nedovoljenim verskim vplivom na človekovo vest. Ta zloraba se zgodi vedno takrat, kadar dušni pastirji »svojo versko in nraavstveno avtoriteto porabljaajo na primer za to, da vernike prepričujejo o resničnosti nekaterih trditev, ki zadevajo izključno zadeve praktičnega in družbenega življenja, medtem

¹ M. Jeršič: Mladina, politika, politični katolicizem, Beseda 1933, str. 8.

ko mnogi razumni in pristojni ljudje sodijo te trditve in njih stvarne osnove čisto drugače... Noben katoličan ni po vesti dolžan, da prizna ali upošteva sodbo take cerkvene avtoritete in se pri izvajanju svojih političnih pravic ravna po njej.² Te in še druge, bolj delikatne zlorabe so povzročile upadanje verske zavesti in s tem slabile človeka in njegovo skupnost.

Če to spoznanje priličimo na slovenski položaj, potem se z grozo zavemo nasprotja med Slomškovim slovenstvom in ločitev duhov, ki je sledila Mahničevemu nastopu. Ta politična »ločitev duhov« je usodna slovenska zmota v mnogih pogledih:

1. Predvsem je škodljiva v narodnostnem oziru samem, kakor smo pravkar videli. Kot majhen narod nismo zmožni delati raznih vratolomnih svetovnonazornih in političnih poizkusov; nam mora biti marveč najvišji narodni zakon: skupno delo.

2. Tudi s svetovnonazorskega stališča gledano je taka »ločitev duhov« med Slovenci umetno, neorganično vnešena. Ločitev ljudi v »katoliški« in »nekatoliški« tabor je bila pri Nemcih čisto naravna, ker so konfesionalno razdeljeni v katoličane in razne vrste nekatoličanov. Toda pri Slovencih tega ni bilo. Zato nas danes, ko to ločitev gledamo iz neke zgodovinske oddaljenosti mnogo stvarneje, čudno dirne, ako je zaradi nje prišel n. pr. dr. Ivan Tavčar v »nekatoliški tabor«, ki je o njem znano, da je bil praktičen katoličan, kar danes tudi za pripadnike katoliškega »tabora« pomeni že precejšnjo pohvalo. Morda bi kdo ugovarjal, češ da tu ne gre za zgolj konfesionalne razlike, marveč za svetovnonazorske sploh, ker je bil Tavčar po veroizpovedi sicer res katolik, toda svetovnonazorsko je bil liberallec. Vendar tudi ta ugovor gre mimo naše trditve. Tavčar sam večkrat izrecno izpove: »Cerkev je veličastna, je božja ustanova in sam Kristus prestoluje v njej. Verni služabniki smo svoji sveti cerkvi itd.« Takšne in podobne izjave obenem z njegovim življenjem samim dovolj povedo, da Tavčar ni bil katoličan samo na papirju, ampak tudi dogmatičen in praktično veren katoličan. Njegovo liberalno mišljenje se od »katoliškega« — klerikalnega loči predvsem samo v misli, naj se duhovnik ne vtika v vsako stvar, posebno ne v politiko, ki je izven njegovega poklicnega delokroga in ki ga kaj lahko umaže. Danes pa so tudi v tej celo aktivni duhovniki-politiki prišli do istega spoznanja! Kaj je še torej danes na liberalcu Tavčarju ostalo nekatoliškega? Odgovor: razni precej hudi izrazi v napadih in odgovorih na takratne vodilne slovenske duhovnike, ki pa jih na katoliški strani brez težave odtehtajo nezadržani odgovori Mahniča in drugih! Na takem in podobnih primerih jasno vidimo, koliko je resnične »načelne« razlike med dvema Slovencema, ki sta oba dogmatično verna katolika, a je eden »liberallec«, drugi pa »klerikalec«.

² Predavanje v vaticanskem radiu dne 1. aprila 1938.

posebno ko imamo celo vrsto klerikalcev s sumljivim verskim življenjem.

Res je sicer, da je tudi število nedogmatično vernih in nevernih liberalcev precejšnje, toda zakaj narediti iz tega politično fronto? Saj je liberalizem, ki itak nikoli ni bil kak zaokrožen svetovni nazor, v teku časa izgubil skoraj vso svojo idejno vsebino in ne predstavlja nobene žive gibalne sile v svetu, tako da tudi s stališča brezverskega liberalizma to nasprotje izgubi svojo načelno ostrino; ostane samo prazna politična krilatica, fantom, ki obseda srca in slepi duše, da pri tem hitreje hira narod in peša resnična vera. Nasprotno pa tudi klerikalizem ni noben svetovni nazor, marveč v politiko izmaličen katolicizem, klika. Katolicizem je kraljestvo božje na zemlji, njegovo dostojanstvo svoboda otrok božjih, njegova moč delo milosti in polnost Duha, ki ni od tega sveta. Klerikalizem torej ni katolicizem. Klerikalizem je poželjivo mežikanje iz kraljestva božjega na posadke zemeljskih kraljestev, je nevidno podleganje vladarju tega sveta, ki mu je državni poslanec več nego božji, je greh zoper svetega Duha in njegovo milost, ki jo iz previdnosti zamenja s politiko. Klerikalec je človek, ki papeževe okrožnice nosi v žepu, ne da bi jih upal ljudstvu v celoti pokazati, ker govorijo zoper njega! Upamo, da bodo papeži klerikalizem, ako se prej sam ne zruši, kakor se je v Avstriji, z drugimi sodobnimi zmotami vred kmalu slovesno obsodili. Le tak korenit popravek more zboljšati neznošno kulturno ozračje med Slovenci in rešiti iz zmede pojmov in sovraštva dve najdražji, a tako sramotno zanemarjeni in onečaščeni vrednoti: slovenstvo in katolištvo. Ti dve vrednoti mora vsak nepristranski Slovenec spoštovati, tudi če se za poslednjo ne more ogrevati z vernim srcem. Svetovnonazorske razlike so neizogibne in bodo pri nas ostale, pač črta razmejnica mora iti stvarneje skozi vse politične tabore (ki se naj ločijo samo po politično-gospodarskih načrtih). V tej globini zajete in pravilno omejene na svoja strokovna področja pa sploh ne morejo motiti vzajemnega javnega dela na socialnem, gospodarskem, narodnem in političnem področju, a tudi »katoliška borba« na politični plitvini pomeni za vero vedno konec koncev brezuspešno lomljenje kopja. Svetovnonazorske razlike se ob dobri volji z obeh strani dajo omejiti na svoj resnični delokrog, dočim so na imenovanih področjih javnega dela za narod naravnost pogubne in demoralizujoče. Maritain pravi: »Od kristjanov se danes zahteva predvsem to, da svojo vero in nadnaravno življenje ločijo od sleherne tesne zveze s sociološkimi oblikami življenja.«³ »Kajti«, pravi isti pisec na drugem mestu, »kristjan, ki se zaveda prave odgovornosti v političnih zadevah, bo služil

³ D. Auvergne: Regards catholiques sur le monde, Desclée, Paris (str. 41).

skupnemu blagru in to predvsem tako, da bo ostajal zvest vrednotam resnice, pravice in bratskega prijateljstva.⁴

3. Nato pride poslednji ugovor: Kje bi mi bili danes z našim »katoliškim« življenjem, če bi ne bili potegnili ostre načelne meje med obema taboroma tudi na zunaj (ne samo v dušah, kjer to vidi samo Bog)? Ali ne bi vse že davno splahnelo v neko brezbarvno mlačnost? Vsaj versko življenje je torej stvarna resnična pridobitev te ločitve duhov.

Na ta zagovor ne upamo predrzno odgovoriti! Takšni irealni pogojniki za preteklost ostanejo človeškemu umu za vedno nedostopni. Toda odgovorimo z novim vprašanjem! Kje pa so danes Hrvati s svojim verskim življenjem, ki nimajo te ostre ločitve duhov v javnem (političnem) življenju? Ali mar ni tam na raznih verskih zborovanjih in procesijah enako ogromna množica ljudstva, ki je enako navdušeno? Ali mar tam ne sprejemajo škofa s podobnimi svečanostmi kakor pri nas? Morda se da temu ugovarjati, da pri Hrvatih pač pri vsem tem vendarle prevladuje neka verska mlačnost, pomanjkanje načelnosti in podobnega, da pa imamo pri nas izrazito načelno in poglobljeno versko življenje, kar je neprecenljiva prednost ločitve duhov. Vendar je treba ob poudarjanju te prednosti verskega življenja v ločenem taboru (ki pa ni dokazana), položiti na tehtnico slovenskega verskega življenja na drugi strani enako načelno-zavedno nasprotstvo do vsega, kar je katoliško ali klerikalno, ker se to po vsem tem danes žal istoveti, in se vprašati, kje je sedaj bilanca verskega življenja boljša, pri nas ali pri Hrvatih, ki tega organiziranega, zaradi političnih strasti zaslepljenega nasprotstva nimajo? Odgovor ni težak, a je očitvidno naperjen proti nam.

Prav v tem vidimo tretjo zmoto take ločitve duhov: verskemu življenju ne le da ne koristi, marveč mu celo škoduje! Poleg zgolj svetovnonazornih razlogov vstanejo še čisto politični, zunanji in osebni, ki z verskim prepričanjem kot takim nimajo nič opraviti, a vendar pri povprečnem človeku zmedejo tudi versko čustvo in nazor. To je sicer nedosledno, a je dejstvo. Nešteto ljudi se odtuji katoliški cerkvi samo iz političnih nagibov, strankarskih in osebnih sporov z ljudmi, ki so njihovi politični nasprotniki.

4. Premočno izvedena politična ločitev duhov pa je pokazala svoje škodljive posledice tudi v kulturnem oziru. Prav na tem področju se je glavni namen ločitve duhov, da bi si katoličani tudi v javnosti priborili vidno vlogo, začel odmikati. Dejstva doma in drugod, nekdanj in sedaj nam jasno kažejo zanimivo nasprotje: čim bolj se je katolicizem kot tak uveljavljal v politiki, tem bolj je pešal njegov vpliv na kulturnem, znanstvenem in umetniškem področju; in nasprotno, čim bolj je bil izrinjen

⁴ Jaques Maritain: Lettre sur l'indépendance, Desclée, Paris (str. 65).

iz politične arene, tem bolj je rasel in prevladoval v duhovnem kulturnem oziru. V Franciji je katolicizem z ločitvijo Cerkve od države načelno izrinjen iz politike, a je vendar prav danes tamkajšnja politična javnost polna občudovanja do katoliške moralne sile v svetu. Ravno v zadnjem času smo slišali francoski glas: »Katolicizem, osvobojen političnih vezi, je znova začel učinkovito vplivati na politiko in ji dajati svoj pečat.«⁵

Tudi L. Pastor, slavni pisec zgodovine papežev, ki je gotovo neoporečna priča, izrecno pravi, da je katoliški cerkvi politika vedno več škodovala nego koristila. Z vsem tem je popolnoma v skladu okoliščina, da se je neki priznani katoliški list na Slovenskem pred nedavnim pritoževal, kako da nam v mladem katoliškem rodu tako manjka umetniških in znanstveno ustvarjalnih sil. A ne čudimo se, saj ta miselnost pri nas od Mahničar naprej zna katoliške pesnike samo kritizirati, obsojati in ovirati, nikakor pa ne obujati in vzgajati.

Da je nasprotje: liberalizem — klerikalizem v vsej svoji ostrini res poguba za naš narod, danes domala vsi priznavajo in si žele enotnosti, kjer je potrebna, svobode v dvomljivostih, v vsem pa ljubezni, ki je nad vse; samo nikdo noče iztrgati sovrastva iz svojega srca in si izbiti predsodkov iz glave. Vsak pri tem misli samo na svojega »nasprotnika«, na njegove grehe in na potrebo njegove izpreobrnitve.

Vsakemu na obeh bregovih torej velja: začni pri sebi!

FRANCE VODNIK

NARODNO GLEDALIŠČE

(Nekaj načelnih in kritičnih pripomb.)

Letošnje leto je jubilejno leto našega gledališča: v njem smo praznovali dvajsetletnico, odkar imamo Slovenci nepretrgano svoje Narodno gledališče v Ljubljani. »Naša beseda«, pesem Otona Župančiča, nam je ohranila spomin na ta narodno in kulturno pomembni dogodek in bo tudi zanaprej ostala simbol Naše besede, ki je izšla med nami, da nam — tako verujmo — nikdar več ne zaide.

Mislim, da ni treba posebej poudarjati veliki pomen, ki ga ima gledališče za vsak narod; brez njega bi bilo to, kar imenujemo narodno kulturo, bistveno okrnjeno. Trditi moremo celó, da jezik kot izraz našega narodnega duha, čutenja in mišljenja, ne pride nikjer tako do veljave kakor ravno v gledališču. Kajpada mislimo pri tem na gledališče, ki naj bo vredno kulturnega naroda. Tako gledališče predvsem ni in ne sme biti samo repre-

⁵ Polkovnik Roulet v Vie Intellectuelle od 25. jan. 1939 (str. 168).

zentativna narodna ustanova, še manj zadeva nekega družabnega razreda ali celo stranke, marveč živa potreba in last vsega naroda. Samo tako gledališče zares tudi zasluži ime narodno gledališče.

Čeprav je označba »narodnega gledališča« novejšega izvora, saj sega v dobo narodnostnih prizadevanj izza prosvetljenstva in romantike, vendarle čutimo, da nam bistvo te ustanove izraziteje tolmači gledališče nekaterih starejših narodov, na primer Grkov. Njihovo gledališče bi nam moralo biti dejansko vzor, ko razpravljamo o narodnem gledališču. Zakaj? To gledališče je bilo tako na znotraj kakor na zunaj izraz in podoba naroda, ki ga je ustvaril. Bilo je izraz enotnega naziranja in jezika, bilo je zadeva vsega ljudstva in v njem se je razodelo skupno prizadevanje vseh, pesnikov in politikov, igralcev in občinstva, ki pa je bilo tedaj v resnici — narod.

Res je, da ta ideal dandanes ni več popolnoma uresničljiv. Tako idejno in umetniško, pa tudi narodnostno harmonično gledališče v današnjem duhovno razbitem, individualističnem času, ko vladajo med ljudmi napete idejne in socialne razlike, ni več možno. S temi dejstvi moramo računati. Zato pa tudi narodno gledališče dandanes ne more biti zgrajeno niti na ekskluzivnih ideoloških osnovah niti na ekskluzivnem narodnem repertoarju. Če hočemo pravilno rešiti vprašanje idejnih in narodnostnih osnov sodobnega gledališča, se moramo dotakniti v prvi vrsti vprašanja sporeda, to je del, ki naj jih gledališče uprizarja, da bo življenja zmožno in da bo zadostilo svoji veliki kulturni nalogi. Oboje je v najtesnejši medsebojni zvezi in menda ni pretirano reči, da je to dejansko temelj, na katerem je osnovano gledališče, vsaj če ga pojmujejo še vedno kot ogledalo časa in kot moralno ustanovo.

Ta osnova more biti dandanes edinole najširša humaniteta, ki pa ne sme postati niti brezidejnost niti breznarodnost. Narodno gledališče, pa najsi bo ogledalo najrazličnejših naziranj, ne sme nikoli postati brezidejno zabavišče, marveč se mora slej ko prej zavedati, da je njegov poglobitni namen: biti izraz in podoba borbe človekovega duha za očiščenje in odrešenje. Prav tako pa to gledališče, pa najsi nam posreduje obenem z domačimi deli stvaritve vseh narodov in časov, ne bi smelo nikoli pozabiti, da je slovensko. Prizadevanje, kako bi se dalo kar najbolje združiti to dvoje, se mi zdi poglobitna naloga vsakega, pa tudi našega narodnega gledališča.

Žal vidimo, da pogosto ne hodijo po tej edino možni poti niti tisti, ki gledališče vodijo, niti tisti, ki od zunaj vplivajo nanj, bodisi da imajo oblast ali pa vpliv na občinstvo. Tu se toliko greši. Ti bi hoteli, da bi bilo gledališče »katoliško«, oni, da bi bilo »svobodomiselnost«, nekateri pa bi zopet radi, da bi bilo »marksistično« itd. Razumljiva in subjektivno tudi upravičena

je želja vsakogar izmed njih, v kolikor je seveda izraz globoke in upravičene težnje, da bodi gledališče to, kar je bilo od vsega začetka: ogledalo človeške duše in ljudskega življenja. Toda potemtakem bi morali imeti Slovenci dandanes vsaj troje narodnih gledališč, to se pravi posebej za katolike, posebej za svobodomislece in posebej za marksiste, če ne upoštevamo kajpada še vseh drugih naziranj in njihovih odtenkov. To pa ni mogoče že iz gospodarskih razlogov. Po mojem mnenju pa bi bilo tudi kvarno, zakaj nujne idejne razlike, ki so med nami, ne smejo uničevati naše narodne zavednosti in skupnosti, katere simbol je tudi in še prav posebno naše Narodno gledališče. Za vzgojo tistih, ki se pomena narodnega gledališča ne zavedajo ali pa ga ne morejo doživeti, služi vendar tako imenovano ljudsko ali bolje ideološko gledališče. Še večja ovira za ustvaritev idealnega narodnega gledališča kakor omenjene težnje pa so vsi izrazi politično-strankarskega pritiska, pred katerim bi moralo biti narodno gledališče še najbolj varno.

Toda vsi vidimo, da te ovire ne izvirajo samo iz sveta izven gledališča, marveč da so jih mnogokrat zakrivili prav tisti, ki jim je naše narodno gledališče izročeno v varstvo. Ne le, da so se v nekaterih obdobjih našega povojnega, sicer tako plodnega gledališkega življenja zavestno izključevali iz sporeda avtorji določenega svetovnega nazora, zaradi česar na primer še do danes nismo videli v Ljubljani niti enega dela P. Claudela in še marsikoga. To očitno zanemarjanje del katoliških avtorjev, ki je bilo vidno zlasti v prejšnjih letih, je bilo nedvomno še preostanek iz dobe, ko se je slovensko narodno gledališče smatralo za zadevo in privilegij našega liberalnega meščanstva. Prav tako pa so krivi tega pojava tudi slovenski katoličani, ki za gledališče niso imeli zmeraj tistega smisla in čuta, kakor bi bilo potrebno, in so to vprašanje le preradi reševali z ozkosrčnega vidika opredeljenosti.

Pa tudi, če si ogledamo dejanje in nehanje našega narodnega gledališča v zadnjih dvajsetih letih mimo teh ideoloških vprašanj, s splošno duhovnega vidika, moramo za marsikatero sezono ugotoviti porazno dejstvo. Kakor so nekoč skušali dati karakteristiko slovenskega »narodnega«
gledališča s tem, da so spravljali na oder Krpanovo kobilu — to je »umetnost«, ki je godila šentpetrskemu predmestju ali z drugimi besedami slovenskemu malomeščanu in njegovemu okusu —, prav tako pa danes občutimo tisto hlastanje za komedijami, ki včasih docela izpodrinejo ves boljši svetovni, pa tudi domači repertoar, kot izraz istega, dasi morebiti estetsko nekoliko finejšega meščanskega duha. Zdi se, da postaja ta kult pogosto kaj povprečne komedije v nekaterih sezonah že kar načelna stran našega gledališča. Bojimo se, da to gledališče nekoč ne bo več zmoglo postaviti na oder katero koli delo klasične umetnosti, ne le, ker ne bo imelo za to spo-

sobnih igralcev, ampak tudi zato ne, ker ne bo imelo več sprejemljivega občinstva. Ne smemo pozabljati, da gledališče ravno s sporedom najbolj vzgaja občinstvo, pa bodi že v pozitivnem ali pa v negativnem smislu. Slabo znamenje za gledališče je, če gre človek vanj z občutkom, s kakršnim gre na primer v zabavišče ali pa ponajvečkrat v kino. Tega nam mora biti žal tembolj, ker smo se nasprotno tolikokrat prepričali, da bi moglo biti naše gledališče slej ko prej na višku.

Kakor v idejnem in duhovnem pogledu pa je treba najti pravilno mesto tudi tako imenovanemu domačemu sporedu. Rekli smo že, da označba narodnega gledališča ne sme sloneti na izključno narodnem repertoarju. S tem bi le prelahko zdrknili na stopnjo narodopisno ali pa celo šovinistično pojmovane narodne miselnosti, kar pa bi bilo oboje precej nesodobna romantika, če ne še kaj hujšega. Treba je najti skladnost med izvirno produkcijo pa med tem, kar je velikega ustvaril duh drugih narodov in kar je dobro za nas, če tisto ne le spoznamo, ampak tudi sprejmemo vase. To, kar bo tudi te tuje stvaritve naredilo za sestavni del naše narodne gledališke kulture, je vendarle slovenska interpretacija del svetovne dramatike, klasične in sodobne. V tej univerzalni spojitvi nekdanjega in sedanjega, svetovnega in domačega bi radi videli podobo našega narodnega gledališča, ki naj bi bilo prav tako ogledalo slovenstva kakor človečnosti.

Seveda ne smemo pozabiti, kar vodstvo našega narodnega gledališča včasih tako rado pozablja, da je izvirna slovenska drama kljub vsemu vredna najnežnejše skrbi. Treba je z največjo ljubeznijo upoštevati vse to, kar imamo, hkrati pa skrbeti za možnost novih del in ustvarjati pogoje zanje. Nujno je treba že ostvariti stalni in nepremakljivi spored slovenskih del, naš narodni repertoar, ki naj v sleherni sezoni zavzema tako vidno mesto, da tega ne bo prezrl noben obiskovalec gledališča in ki nas bo slej ko prej spominjal naših prizadevanj in naše zemlje. Prepričani smo, da je teh del že toliko, da se v zvezi z novimi deli morejo vključiti v spored tako, da se vsaj najlepša in najpomembnejša izmed njih ponove po nekaj sezonah. V teh nekaj letih se namreč izmenja občinstvo, zlasti mladina, za katero so take uprizoritve še zmerom novost. Pa tudi starejši obiskovalci so žejni nove interpretacije istega, čeprav že znanega dela. Če niso, je tega v veliki meri krivo gledališče samo, ki potemtakem pač ni znalo vzgajati ne njihovega okusa ne njihove narodne zavednosti.

SPRAVA

Gimnazijski učitelj Fric Klapp je s preračunano počasnostjo potegnil zlato uro iz žepa, zagledal se za trenutek vanjo, ovil okrog nje tenko verižico in jo naglo položil na mizo. Šele tedaj je pogledal po razredu, ki se je zdrznil pod njegovimi krvavo obrobljenimi očmi, vpijočimi iz usnjatega obraza kakor napol zaceljeni rani. Njegov obraz je razodeval prikrito bol in odkrito krutost. Še samemu sebi ni prizanašal, če so prav pričali ščetinasti lasje, ježeči se na vse strani, a s trdo ščetjo poglajeni nekam nad rumeno, nizko čelo. Celo redke brke si je moral vihati, najbrž vsako ščetino posebej, z železno doslednostjo, kajti zgornjo ustnico je imel izbuhnjeno in vršički barus so štrleli iz nje kakor ježeve bodice.

S sunkovito kretnjo je segel v žep po drobno knjižico, zatočil se za hip v njeno nedvomno zanimivo vsebino; kajti obraz so mu spreletavale med listanjem sence in luči. Zdaj se je globoko zamislil; na obrazu mu je lebdelo nekaj strahu ali spoštovanju podobnega, zdaj se je spet ironično nasmehnil, potem pa se mu je razlezel čez obraz srd, ki mu je rosil celo iz okrvavelih, krmežljivih oči.

Bliskovito je poklical nekega dijaka. V trenutku je izdril svinčnik in ga naperil v žrtev, ki se je omamljena dvignila v klopi in se opotekala proti njemu, ki ni spustil svinčnika in pobesil pogleda, temveč se je z vsem telesom vedno bolj sklanjal proti prihajajočemu, kakor da bi ga z vso močjo vlekel k sebi.

Ko ga je imel pred seboj, mu je ostro zapovedal, naj stopi korak nazaj, a še preden se je dijak zavedel, kaj mora storiti, ga je loputnil s pripravljenim vprašanjem. Žrtev se je nagleje postavila v bran, kakor je pričakoval. S tihim glasom je pričela drdrati odgovor iz šolske knjige, stran ta in ta in je razlagala Lessingovo življenje in delo pač tako, kakor si ju je predstavljal c. kr. šolski avtor.

Klapp je učenca nekaj hipov poslušal. Razred je upal, da bo Podkoritnik odnesel pete. Tedaj mu je Klapp ukazal, naj molči. Z rumenim nasmeškom na obrazu je začel oponašati učenčevo neoglajeno izgovorjavo nemškega jezika. Še bolj široko kakor dijak je raztezal besede, ki jih je izgovarjal učenec pač po šegi svojega jezika, in je končno menil, da je nemški jezik pretežak za usta, ki so ustvarjena za azijske glasove. Nekaj ponižnega hihetanja in odobravanja je žel za svoj dovtip. Še več sovraštva in srda pa je zagorelo iz široko odprtih oči nekaterih dijakov. V razredu so namreč bili Nemci in Slovenci, a kaj je to Klappa motilo. Gimnazija je bila nemška, mesto, v katerem

se je godila ta zgodba, prav tako, čeprav je sililo od vseh strani tuje pleme vanj. Povrh je teklo tretje leto nemške vojske, ki bo slednjič izbojevala zmago nemškemu meču. Njegova senca bo padla na ves svet. To je Klapp sveto veroval, čeprav je bil slabič in po nekih nejasnih okoliščinah oproščen vojaške službe. Kaj bodo takrat pomenili ti sestradani sinovi lukarjev in špeharjev? Še za teologijo ne bodo več, če ne bodo imeli nemškega duha v sebi; kajti ne sme se več dogajati, da bi se v oni stari jazbini na Glavnem trgu gojili hujskaški kaplani, ki se še menda edini na tej zemlji upirajo gradnji nemškega mostu do Adrije.

Zdramil se je iz teh misli. Ob sanjah o bodoči veličini nemškega naroda ga je obšlo ginjenje. Oči so se mu nehote orosile, pol nevoljno, pol prešerno je zamahnil z roko in pognal dijaka v klop. Predčasno je zaprl tudi knjižico, ne da bi bil zapisal oceno — še na uro ni pogledal, temveč je odvil verižico in brez navadne obrednosti, ki je sicer značila konec izpraševanja, začel z razlago.

Nemško slovstvo je ljubil. Ni ga sicer doumeval kot borbo duha s snovnostjo, ki se vrši povsod, kjer hoče splavati človek iz poplave telesnega življenja na varne vrhove, odkoder je mogoče vsaj nekoliko spoznati, kako se naj zajezi ta povodenj. Zanj je bilo nemško slovstvo, kakor vsi drugi važni življenjski pojavi, dokaz o vzvišenosti nemškega naroda nad drugimi narodi. Za svojo življenjsko nalogo je smatral, da dopove zlasti tej mladini, ki so jo motili tuji agitatorji, da zapade v najhujše barbarstvo, če se odreče čarobni palici nemške omike. Kljub nagoni mržnji, s katero je motril revno oblečene, lačne slovenske študente, ki so sedeli pomešani med sinovi nemških uradnikov, trgovcev in častnikov, da bi imeli le-ti pomoč pri računskih, latinskih in grških nalogah, se je vendarle pri predavanju obračal bolj na prve kakor na druge. Podzavestno je čutil, da odmeva v preprostih kmečkih dušah njegova beseda močnejše kakor pa v presitih in razvajenih gosposkih sinovih, ki so se merili samo po premoženju in ugledu svojih staršev. Kakšna sreča, če bi mogel vzgojiti iz teh svežih ljudi pokorne služabnike nemške kulture! Ni poznal razločka med kulturo in civilizacijo. Rač je vpletal med predavanja ginljive zgodbe o kulturnem poslanstvu, ki ga vrši nemška vojska na neprijateljevih tleh s tem, da seznanja zaostalo ljudstvo s takšnimi pridobitvami, kakor sta stranišče in milo.

Goethejevo svobodno življenje se je upiralo njegovi kulturtregerski razlagi. Zaman si je prizadeval, da bi prikazal Goetheja kot duhovnega prednika modernega pruskega militarista. Zmeden je bil spričo njegove občečloveške narave in nasilno je hotel prepričati dijake, da bi bil Goethe še globlji duh in večji pesnik, če se ne bi bil dal tolikokrat zvoditi od nenemških kulturnih vplivov.

Tedaj se je v predzadnji klopi ob oknu nekdo premaknil in zašepetal besedo ugovora. Klappu se je zameglilo pred očmi in zoprni pot mu je orosil mesnati nos. Njegovi lasje so se uprli dolgoletni dresuri in se naježili na vse strani. Najhuje pa je bilo, da je sam občutil lažnivost svojih besed. Široko se je zakadil proti nemirnežu, izvlekel medpotoma knjižico in zavpil nad dijakom, naj ponovi njegove besede.

V klopi se je dvignil medel, slok fant in zastrmel s svetlimi očmi vanj. Kljub zbeganemu pogledu mu je igral nasmeh na brezkrvnih, razpokanih ustnicah. Tudi oči so se mu kmalu umirile in prezir pomešan z zadrego je zasijal iz njih. Celo zravnal je malce prihuljeno postavo in meril Klappa od nog do glave. Med sošolci je dihala nemirno pričakovanje: eni so se obračali z iztegnjenimi vratovi, drugi so sedeli nepremično in povešali oči, tretji so se nagibali tesno nad klopi, kakor da bi se hoteli skriti.

Klapp je za trenutek ostrmel. Nekaj nejasnega ga je spreletelo. Že se je hotel umakniti in se zadovoljiti s tem, da bi predrznega dijaka vpisal v razrednico, tedaj ga je vznemirilo polglasno govorjenje iz prve klopi, kjer je sedel njegov ljubljenec Johann Schinnerer, sin mestnega poveljnika.

»Ta slovenski obsedenec nikdar ne miruje.« Močan fant, ki je sedel v zadnjem kotu, je pogrozil tožljivcu; in naenkrat sta završela od vseh strani odobravanje in ugovor. Klapp se je obrnil proti razredu. Obraz mu je kazal toliko resničnega začudenja, da je izgubil vso strogost in je zrcalil samo nemir. Kaj takega še ni doživel, odkar uči. Vedel je, da se dijaki sicer tu in tam spoprimejo zaradi narodnostnih in političnih vprašanj, toda mislil je, da so tudi uporneži med njimi tako prekvašeni s šolsko disciplino, da se čutijo z Nemci bolj ali manj kot enota. Toda zdaj je videl pred seboj dva sovražna svetova. Marina, tako se je pisal predrznež, je imel sicer na sumu, da ni popolnoma zanesljiv, ker se je drznil na zvezek za nemške naloge podpisati: Davorin Marin, a da bi si upal ugovarjati njegovi razlagi, tega ne bi mislil niti v sanjah.

Pohitel je na oder za mizo, da se zbere in od tam ukroti vznemirjeni razred.

»Gospod profesor,« je drzno spregovoril Marin, »mi slovenski dijaki ne dovolimo, da bi tako pačili nemško slovstvo. Čeprav smo napol Azijci, kakor ste naučili naše nemške sošolce, imamo vendarle več ljubezni do nemških velikih mož kakor pa vi, ki potvarjate njihovo delo in podobo.«

Klapp se je opiral ob mizo in strmел v dijaka. V prvem trenutku mu je hotel ukazati, naj molči; nato pa se je premagal, da bi zvedel, kaj mu hoče očitati. Da bi le tako strašno grdo ne izgovarjal nemških besed.

Klapp ni spregovoril, tudi ko je dijak obmolknil. V razredu pa je raslo razburjenje. Nekateri učenci so očitno odobraval Marinove besede, drugi pa so vstajali in mu kazali pesti; le malo jih je bilo, ki so ostali potuhnjeni. Učitelj se je boril s seboj. Marina je sicer precej upošteval, ker je kazal veliko zanimanje za nemško slovstvo. Celó v súdmarkino knjižnico ga je uvedel, ker ga je vedno nadlegoval za nemške knjige. Tu in tam mu je celo navrgel besedo o lepi bodočnosti, če bo pаметen. Mislil je, da tako laže izbije iz dijaka prenapete misli in ga pridobi zase.

Dolgo si ni mogel pomagati iz razočaranja. Razne rešitve so mu begale po glavi, a za nobeno se ni mogel odločiti. Hotel je nadaljevati z razlago. Ali bi pa pričel z neusmiljenim izpraševanjem, da nikdo ne bi odgovoril? Ali naj ukaže, da odpročitanke, da bo mogel v miru premisliti to, kar se je zgodilo.

Iz teh misli ga je iztrgal Schinnerer, ki je z veliko vsiljivostjo dvigal desnico. Da bi se rešil mučnega ugibanja, ga je poklical.

»Gospod profesor, Marin je najhujši sovražnik Nemcev v razredu.«

Klapp ga je osuplo pogledal in mu mignil, naj sede. Nekaj dijakov je skočilo iz klopi in skušalo potisniti Schinnererja v klop, a ta se jih je otresal in vpil: »Jaz ne bom prenašal več njegovih žaljivk. Pa naj pride oče v šolo in napravi red. Temu človeku ni nič svetega. Celó presvetlo cesarsko rodbino blati.«

»Lažeš!« je rekel Marin in se ni dvignil v klopi.

»Pridi popoldne ob petih na Kalvarijo!« je polglasno zasépetal nekdo iz zadnje klopi. Nekateri so se zasmeljali, drugi so zasikali.

»Dovolj!« je trudno spregovoril Klapp. »V odmoru pridita oba v ravnateljstvo pisarno! Ko je Goethe odpotoval l. 1786. prvič v Italijo...« S trudnim glasom je začel predavati. Komaj je čakal, da bi bilo konec te nesrečne ure. Prvič v življenju se mu je zdelo, da je zgrešil poklic in da so sile v življenju, ki človeku lahko zmaličijo najlepše načrte. V razlagi se je skrbno ogibal, da ne bi krenil za las z življenjepisne poti, obenem je pazil, da ni dvignil oči od mize. Slednjič je vendarle zazvonilo.

V odmoru sta Marin in Schinnerer zaman čakala, da bi ju Klapp ali kdo drugi poklical na odgovor. Marin se je takoj vrnil v razred, kjer so se mu pridružili prijatelji. Nemci so bili zbrani za katedrom, Slovenci pa okrog peči. Niso se prerekali in bojevali za to, kdo bo zasedel oder in kateder. Zmenili so se, da se dobe popoldne v gozdu na Kalvariji in se stepo do dobrega. To je bila prastara navada, s katero so reševali spore, ki jih ni bilo mogoče pobotati z besedo. Žal, da so ta viteški način

sporazumevanja začeli kvariti ljudje Schinnerejevega kova, ki so najemali vajence, pomočnike in komije, da so prestrezali posamezne slovenske dijake in jih pretepli ter opljuvali.

Klapp ni mogel najti miru v odmoru. Zaman se je trudil, da bi se ojunačil in šel k ravnatelju in mu povedal, kaj je zasledil. Zavest nejasne krivde je bila v njem in ko je opazil v predsobi oprezujočega Schinnererja, mu je rekel, naj gre v razred. Po dolgem premisleku je sklenil, da bo poklical najprej tožnika, nato toženca k sebi in bo skušal trezno presoditi, kaj naj stori. Ta neodločnost ga je nekoliko umirila, čeprav se je bal brbljavosti generalovega sina.

Po šoli jima je zabičil, da naj molčita o vsem in prideta k njemu, in sicer Schinnerer ob štirih, Marin pa ob petih. Dijaka sta se spogledala. Vedela sta, kaj pomeni, da kliče vsakega posebej. Nemcu je bilo skoraj žal, da se ni premagal, Marin pa ni čutil nobene bojazni. Res ga ta nemška šleva lahko očrni. Toda pglavitnega ne ve. To je v globini njegove duše.

Marin je z lačnimi očmi preletel hrbitišča profesorjevih knjig. Popoldne ga je sicer začelo rahlo skrbeti, ali ga ne bodo morebiti izključili zaradi te ali one besede, ki jo je izpregovoril v šoli, na igrišču in na ulici. Bil pa je samostojen, samemu sebi izročen mladenič. Zaupal je vase in v usodo ter je to zaupanje vcepil tudi očetu in materi, ki sta garala z nedoraslimi brati nekje v deveti globeli blatnih goric. Poznal je njuno vročo, čeprav zatajevano željo, za katero sta živela in trpela noč in dan. Spoštoval jo je, toda zadnje dni so se obrnile njegove misli drugam. V veliki, mračni sobi njegove gospodinje, v stari, vlažni hiši tik reke so se zbirali ljudje, ki so ga navdali s posebnimi mislimi.

Klapp ni dvignil oči ob njegovem prihodu. Sedel je pri mizi, kakor da bi bil zatopljen v branje ali pisanje. S svinčnikom je potrkaval po mizi; nato pa je pograbil kipec Goetheja in ga položil na knjižno omaro.

»Kdo je bil tisti človek v črni obleki, ki je v petek ob štirih popoldne vrgel skozi okno vašega stanovanja zavoj protidržavnih knjižic in papirjev?«

Marin se je oprijel najbližjega stola. Ni bil strahopetec, vendar se mu je zdelo, da se ves prostor giblje v naglih, sunkovitih gibih.

Klapp se mu je približal in tedaj je opazil, da mu obkroža čelo venec bledorumenkastih krast. Tenki ustni sta mu podhrtevali, tako da so se mu bleščali zlati zobje. »Zdaj govori, preglasno fantè! Aa?« Stisnil ga je za uho s trdimi prsti in ga močno zvil. Marin ni spremenil obraza, niti se mu ni skušal iztrgati. Gledal mu je v oči in počasi in nerodno odgovarjal. Slovenske besede so mu uhajale v nemški odgovor.

»Bil je... odposlanec Zveze naših dijaških društev.«

»Naših!« je zakričal profesor in odmaknil roke. »Naših! Kaj to pomeni? Slovenskih? Avstrijskih? Nemških?«

»Ne,« je odkimal Marin. »Jugoslovanskih. To je slovenskih, hrvaških in srbskih. In če Bog da, kmalu tudi bolgarskih.«

»Ali veš, kako telefoniramo?« Klappov glas je bil sladak. Oči niso mogle lagati, neprestano je odpiral in zapiral trepalnice, kakor da bi mu padla smet v oko. V spodnjo ustnico sta se mu zagrizla dva zoba in je nista hotela izpustiti. Marin ni vedel, kaj naj odgovori na vprašanje, v katerem se je skrivala temna grožnja.

»Torej glej,« je z neizpremenjenim sladkim glasom nadaljeval Klapp, »kulturen človek sem, zato ne morem niti na tej blatni azijski meji živeti brez blagodati nemške kulture.« Potegnil je dijaka k mizi in se začel ukvarjati s telefonom, kakor da bi razlagal šolski poizkus. »Ždaj pokličem policijo in zvečer okrog desetih boš v zaporih vojnega sodišča v Gradcu.«

»Teга ne boste storili!« je prepričevalno rekel Marin.

Klapp je spustil slušalko in se zasmel. »Fantè, fantè! Ali me prosiš, ali mi groziš?«

Dijak je molčal in gledal v tla. Drhtel je od strahu in odločnosti. Cena življenja ni nikdar previsoka, zlasti pa ne za sedemnajstletnega fanta. Slednjič je premagal strah in naklep, porojen iz njega. »Ne prosim in ne grozim. Kot človek s človekom bi se rad pogovoril z vami.«

»To je prepozno in prezgodaj. Schinnerer in tovariši so natančno izvohali vaše strahotno početje. Ali vam je domoljubno čustvo res popolnoma neznano? Še žival ni brez privrženosti do človeka, ki jo redi. Vi pa s hudodelsko roko grozite materi, ki je dala vašemu azijskemu plemenu vero, kulturo in človeški obraz.«

»Hudo me žalite, gospod profesor. Lahko bi vas zavrnil, da je tudi vaš narod iz Azije in da je morebiti v njegovih žilah, nedvomno pa v njegovem duhu, več azijskih prvin, kakor pa v duhu našega ljudstva. Zakaj nam odrekate to, česar imate sami v prepolni meri? Zakaj nas učite vaših pesmi, ki proslavljajo svobodo, čast in dostojanstvo? Ali ne morete razumeti, da je tudi v nas neumrjoča želja po narodni pravici in časti? Kako morete prebirati vašega Goetheja in Schillerja, obenem pa groziti z vojaškim sodiščem človeku, ki občuti vsaj delec njunega hrepenenja po spoznanju in vdanosti človeštvu, zlasti pa ljubezni do rodu, ki mu je dal dušo in telo?«

Marin je govoril v vročičnem zanosu, ne da bi nasprotnika preprosil, temveč prepričal. Mučil se je, da bi izrazil to, kar mu je polnilo s strašno silo srce, da ga je hotelo razgnati. Toda besede so se mu izneverjale, najgloblje, edine ni bilo, in one-

mogel se je zgrudil na stol. Skozi dušo pa sta mu drli vrstici iz Goethejevega Fausta in ti si je v zadnjem obupu zašepetal:

»O wäre doch ein Zaubermantel mein
und trüg er mich in ferne Länder...«

Klapp je strmel z bodečimi očmi na dijaka. Nevolja se ni plegla v njem, ampak je še zrastle. Nenavadno Marinovo vedenje ga je še bolj užalilo. Že se ga je hotel znebiti in izvršiti svoj sklep. Dijak pa se je popolnoma umiril in zgrbil na stolu. S svetlimi očmi se je vsesal v košček koruznega kruha kraj skodelice na mizi. Klappu se je zdelo, da se mu tenka slina cedi iz ust. Prestrašil se je njegovih votlih oči in strahoma opazil, kako slaboten je mladi človek, bolj zanemarjenemu postopaču kakor dijaku podoben. Ali je res tak človek nevaren državi in nemškemu narodu? Fanatiki so bili vedno takšni, si je ugovarjal. Sestradanega človeka ne smeš izročiti policiji. Ali ve, ali samo sluti, kaj se skriva v onih Goethejevih verzih? Zakaj je prav te verze citiral?

Marin je mukoma vstal in si brisal hladen pot s čela. »Oprostite, da sem nepovabljen sedel.«

»Sedi!«

Primaknil si je stol k dijaku. »Ali še moreš pametno misliti? Poslušaj me! Jutri se lahko preseliš v dijaški dom. Prefekta potrebujejo, ti pa poštenega stanovanja in tople hrane.«

»Hvala, gospod profesor! Zadovoljen sem s tem, kar imam.«

Klapp je skočil pokonci in se postavil pred steno. Marin mu je pozorno sledil z očmi. Profesor se je sklonil k zidu, kakor bi se bil hotel zaleteti vanj. Res se je zagnal proti steni, a je nenadoma odskočil in se vrnil v sredo sobe. Veselje mu je razsvetljevalo obraz. »Vidiš, takšen si! Z glavo skozi zid — to ni revolucionarstvo, ni ljubezen do naroda, ampak blaznost. Zakaj ne sprejmeš moje iskrene pomoči?«

»Iskrene?«

»Da. Ti si seveda prepričan, da Nемец ne more biti Slovencu velikodušen.«

»Kaj pa je bila potem grožnja s telefonom?«

»Pojdi, pojdi, zdaj!«

Marin je obotavlja se vstajal in ni mogel verjeti. Klapp pa je šel k pisalni mizi in nemirno premetaval neke papirje. »Vzemi!« je rekel in mu pomolil šop listov. »Zapisnik Schinnererjevih obtožb zoper tebe je. Iz mesta pa le zgini! Fant bo gotovo čakal doma, če že ni. Najbolje je, da zboliš in greš domov, da se naješ in se vse nekako pozabi. Na šoli bom že uredil, da bo zate prav.«

Dijaku so se tresle roke, vendar se ni dotaknil papirjev. Nekaj se je nasilno spreminjalo v njegovi duši. Kakor da bi padale v prah stavbe, za večnost postavljene, tako je hrumelo

v nji. Kako blizu je lahko človek človeku, o katerem je še pred trenutkom mislil, da se ne snide z njim nikoli! Toda ali mu ne nastavlja Klapp nove pasti? Spodbočki ga je pogledal. Ne, ta obraz ne govori o prevari. Usmiljenje in sočutje sta razlita po njem.

Neznana sreča ga je navdajala. Če je tako, ali more biti še kaj večjega in lepšega, kakor je človeško življenje? Za vrsto sivih dni, v katerih se ti zdi, da se je ustavilo življenje in da je spolzki okrak prepredel nebo in zemljo, pride trenutek, ko spoznaš ljubezen in tedaj ni več meje med nebom in zemljo.

»No, kaj praviš?«

Marin je molčal, dasi so mu drgetale ustnice kakor dvoje rib, vrženih na zemljo. Še je kljuvalo nekje v globini nezaupanje. Toda to bi premagal. Ali kako zlomiti ponos in kako omadeževati zavest, da je odgovoren samemu sebi za vse? Zgrabil je Klappa za roko in zajecjal: »Kar imejte papirje! Vse lahko storite z njimi. Tudi policiji lahko telefonirate...« Okrenil se je proti vratom in zaihtel z globokim, neslišnim jokom, pokopanim v drhteče dlani.

VIDA TAUFER

TRNJEV VENEC

Tvoja slika me je spet objela,
rada bi jo z rožami ovila,
v svoje trudno srce položila —
vsemu svetu glasno razodela.

Trnje tvojih ran sem začutila,
vso bolešt, ki v tebi je ihtela,
ko si s svojim bitjem hrepenela,
pod trpljenjem vdano se sklonila.

Moč življenja z muko mi dajala,
neprestano me samo ljubila.
S čisto dušo me zvesto vodila,
dokler nisi v smrtni sen zaspala.

Rada bi s teboj vso pot hodila,
mimo mraka, sonca in viharja
in stopinj se tvojih kakor zarja
s svetlimi poljubi dotaknila.

Loči naju večnosti ograja.
Vsaka roža se mi v trnje zvije.
Trnjevenec slednji cvet mi krije.
O, čemu naju še smrt razdvaja!

SLOVENSKA NARODNA OBRAMBA

Dvajset let našega narodnoobrambnega dela.

Naša narodnoobrambna društva kakor tudi poedini narodnoobrambni delavci so prihajali v zadnjih letih bolj in bolj do zaključka, da je njihovo prizadevanje, ki je tako zelo potrebno za okrepitev naše narodne zavesti kakor za ohranitev živih kulturnih stikov s Slovenci drugod, odtrganimi od našega narodnega telesa in razkropljenimi po vsem svetu, ovirano in že naprej ne tako uspešno, kakor bi bilo potrebno, predvsem zato, ker delujejo narodnoobrambna društva vse preveč deljeno in razcepljeno med seboj, brez močnejše povezanosti in enotne, sistematično izdelane načrtnosti. Zato se spričo konkretnih primerov pomoči našim bratom, ki so postali pod silo razmer od nas odtrgani, kakor tudi spričo notranje okrepitve našega naroda že nekaj časa sem na občnih zborih in sejah, v dopisih in razgovorih čezdalje bolj naglašaja potreba po neki živi in dejavni središčni, odnosno vseobsegajoči in vodilni narodnoobrambni organizaciji pri nas, ki bi vse to posamično in razcepljeno delo vezala, združevala med seboj in enotno ter plodnejše usmerila. Ta misel, ki ima v tej dobi že kratko zgodovino, se je pojavila kmalu po prvem desetletju in se je tedaj že resno ukvarjal z njo pokojni general Maister v »Braniboru«. Prizadevanja so tedaj ostala brezuspešna. Točno po treh letih se je ideja v istem društvu obnovila na podlagi novih zamisli in načrtov, a je prav tako obtičala, ker je zadela ob težkoče. Takoj začetkoma se je pojavila tudi pri ljubljanski podružnici »Slovenske Straže«, kakor se je pokazala ob ustanovitvi Izseljenske zbornice, na svoj način pa tudi dalje na primeru Lige za socialno skrbstvo, Lige proti alkoholizmu i. p. Poborniki te ideje na našem narodnoobrambnem polju so šli celo tako daleč, da so izdelali že podroben pravilnik svoje zamisli in načrt predložili merodajnim činiteljem. A kljub temu, da je bila stvar dobro obrazložena, utemeljena in podkrepjena in da načelno tudi ni bilo nikakih nasprotovanj, je vendar vse to prizadevanje ostalo do zadnjega časa brezuspešno — največ morda zaradi tega, ker se nobeno izmed obstoječih narodnoobrambnih društev ni čutilo poklicano in močno dovolj, da bi si upalo tirati to stvar do uresničenja in do uspeha.

Medtem se je sicer osnoval v Ljubljani Narodni odbor, v katerem pa so včlanjene le narodnoobrambne organizacije katoliškega tabora. Ker ta NO ni doslej še vidno začel svoje delo, ne morem o njem kaj več poročati. Kaže pa, da bo podrobno delo zaenkrat možno organizirati le po svetovnonazorskih taborih. Šele predstavniki vseh svetovnonazorsko ločenih taborov

bodo lahko uspešno započeli skupno narodnoobrambno akcijo pri nas, če bodo mislili in ravnali iskreno in resno, kakor je to za narodnoobrambno delo nujno.

Šele v mesecu marcu v tem letu dvajsetega jubileja našega osvobojenja je prvič v zgodovini teh naporov prišlo do tega, da so se sešli radevolje zastopniki vseh naših izrazitih narodnoobrambnihih društev z namenom, da skupno pretresejo potrebe in možnosti sodelovanja in medsebojnih stikov. Skupna akcija vseh naših najizrazitejših narodnoobrambnihih društev je vredna pozdrava in upoštevavanja, ne toliko zaradi okoliščin, ki so do nje dovedle, kolikor bolj zaradi upanja in stvarne nujnosti, da se na ta način prične pri nas s tako težko pričakovanim enotnim narodnim delom sploh. To sodelovanje ima za zdaj sicer še najrahlješe in najširše oblike, dopuščajoč svobodni nadaljni potek vseh obstoječih poedinih organizacij, vendar je upati, da bo po tem prvem stiku prišlo vsaj do tistih oblik sodelovanja, ki bodo zmožne z vso potrebno gibčnostjo vršiti načrtno narodno delo.

Načrtnost in enotnost je manjkala namreč vsemu dosedanjemu zadevnemu delu pri nas, ki sicer ni bilo v preteklem desetletju mrtvo in brezuspešno. Saj so pa tudi vsa ta društva (Branibor, Cirilometodova družba, Slovenska straža in Društvo za izseljence, ki nosi sedaj naslov Izseljenska zbornica) res nesebično in požrtvovalno delovala ta čas pri nas v obrambo in pomoč naši narodni stvari. Seveda so ostale pri nas narodnoobrambne postojanke kljub temu še zanemarjene in premalo okrepljene, a to gre v glavnem na račun dejstva, da je bilo zanimanje za ta vprašanja pri nas do zadnjega časa tako majhno, kajti široke ljudske plasti so v tej stvari ravno tako malo poučene kakor so vodilni krogi do tega vprašanja malobrižni. Tako je bila stvar, ki bi bila po sedanjem spoznanju vseh vredna tudi največje skrbi in zanimanja vseh, malomarno prepuščena le dobro mišljenim in vodenim narodnoobrambnim društvom, ki so razpolagala spričo tu in tam kričečih in dalekosežnih potreb in nalog — z naravnost malenkostnimi in sramotnimi podporami naše javnosti in z vse premajhnim zanimanjem in zadevnim osveščenjem širših plasti našega naroda. Tudi Rafaelova družba, ki je prva prišla do primerne organizacije v Izseljenski zbornici, je morala prebijati isti led vsesplošne malobrižnosti in nezanimanja za ta bitna narodna vprašanja, ki bi se morala reševati z veliko kretnjo in podpirati, odnosno sanirati z največjimi dotacijami, ne pa zgolj z beraškimi podporicami in s članarino. Prav to vsesplošno nezanimanje naše javnosti za ta vprašanja je tudi največ povzročilo, da se niso mogle razgibati širše ljudske plasti zanje, kakor je to bilo ves čas na primer pri Poljakihi in drugje. Zato je tudi število živih članov teh naših narodnoobrambnihih organizacij spričo važnosti tega vprašanja naravnost malenkostno. Tudi naše časopisje je posve-

čalo nasplošno še vse premalo pozornosti in dajalo tem vprašanjem spričo njih važnosti vse premalo prostora in poudarka.

Če podajamo pregled našega narodnoobrambnega dela pri nas, potem moramo biti odkriti in stvarni, ker nam tu nobeno prikrivanje ali širokoustenje ne more nič koristiti, ampak prej škoditi in ker danes vedno bolj spoznavamo, da smo tu ostali do sedaj malone zanemarjeni in da nas tu čakajo še velike naloge za najbližjo prihodnost. O tem nam pričajo še nerešena osrednja vprašanja naše narodne obrambe, kakor na primer vprašanje našega obmejnega človeka, slovenstva na Kočevskem in skrbstva za našo kri drugod, izven naše domovine. Tu nas more tolažiti le omenjeno dejstvo strnitve in zblizanja naših narodnoobrambnih društev oziroma narodnoobrambnega dela na eni strani, porast zanimanja za ta vprašanja pri nas v zadnjem času na drugi ter dosedanje osnove narodnoobrambnega dela in organizacije na tretji strani. Če smo dosedaj morda postavljali Slovenci večji poudarek na splošno izobraževalno in prosvetno delo med našim narodom in tako izvedli že prav dobro organizirano civilizacijo našega ljudstva, je sedaj prav in potrebno, da te organizacije v našem narodu napolnimo z novo, našim razmeram v tem času primerno, namreč s kar stoo odstotno narodnoobrambno vsebino in da s tega vidika pregledamo vse naše dosedanje prosvetne in kulturne metode.

S tem pa že odpiramo najvažnejši pogled na naše narodno delo. Slovensko obrambno vprašanje ni namreč samo vprašanje narodnoobrambne tehnike in metode, ampak predvsem vprašanje zunanje in notranje moči slovenskega človeka, njegove dejavnosti in njegove zavesti. Naše narodnoobrambno vprašanje postaja tako slovensko vprašanje sploh. Slaba slovenska narodna odpornost je neposredni izraz čisto človeške slabosti Slovenca, njegove duhovne šibkosti in še vedno premajhne jasnosti glede našega človeškega in narodnega poslanstva. Problem slovenskega človeka leži v njegovi premajhni konkretnosti, v premajhni časovni in prostorski izrazitosti. Slovenski človek je preslabo zvezan s svojim določenim osebno in narodno nezamenljivim življenjskim prostorom; svojo zemljo občutimo morda vse preveč samo čustveno, romantično in morda še trenutno naturalistično, ne pa tudi zgodovinsko in politično. Tako se v svoji narodni zgodovini še nismo povzpeli do konkretnejšega načrta, ki bi edino z njim utegnili izpolniti pomembne in za nas prevažne življenjske naloge v času in prostoru. Izpolnitev takega načrta namreč uresničuje tudi pogoje našega osebnega življenja, če je tak načrt res stvarno zgrabljen in zajema našo celotnost.

Zato bi morala slovenska narodna obramba imeti pred seboj to dejstvo naše notranje narodne nedozorelosti. To bi morala vpoštevati ne le organizacijska stran naše narodne obrambe,

ampak tudi vsi ostali narodni činitelji. Kakor je namreč slovenska obmejna in zamejna obramba istovetna z okrepitevijo slovenske zavesti Slovencev sploh, tako je na drugi strani slovensko obrambno vprašanje tesno zvezano s sedanjim slovenskim gospodarskim, socialnim, političnim, kulturnim in verskim položajem. Še več: slovenska narodna obramba mora preiti nujno iz defenzivnega, branječega položaja v napadalnega, iz pasivnega stanja v aktivno, iz ohranjujočega v ustvarjajoče, če hoče doseči svojo končno rešitev.

V ta namen kliče naša narodna obramba po totalnem in integralnem narodnem delu. Kliče po heroični slovenski zavesti, po ljubezni do življenja, po zvestobi do slovenske zemlje, po skupnem in načrtnem delu. Slovenska narodna obramba kliče po slovenskem političnem in gospodarskem programu, po novih socialnih temeljih, po močni jugoslovanski državi.

DR. MATIJA ŽUMER

PRODUKTIVNE SILE NAŠEGA GOSPODARSTVA

Uvod.

Vprašanje našega gospodarstva ni važno samo v tem, ali se na naši zemlji preživi več ali manj Slovencev, s čimer se okrepi ali slabi številčni pomen našega naroda. V kulturnem razvoju smo dosegli tako stopnjo, da smo si izgradili celo vrsto lastnih kulturnih institucij. Za njihovo vzdrževanje in nadaljnje izgrajevanje si seveda pridobivamo materialna sredstva z našim gospodarstvom. Seveda bodo te naše kulturne institucije obstojale in rasle le, dokler in kolikor si jih bomo mogli sami vzdrževati. S te strani pogledano, vprašanje našega gospodarstva ni samo zadeva posameznikov ali poedinih skupin, stanov, naša večja ali manjša uspešnost v gospodarstvu odseva tudi na vse ostale panoge narodnega udejstvovanja; posebno v nenavadnih razvojnih stopnjah mu bomo morali posvetiti veliko skrb.

Povojni razvoj.

Slovenci smo vstopili po vojni iz močno industrializirane države v izrazito agrarno državo. Naše kmetijstvo je bilo presajeno iz prejšnjega alpskega okoliša v simbiozo s prostranimi, rodovitnimi ravninami. Dunajska politika in ostra konkurenca naprednih industrijskih centrov sta v prejšnji državi našo obrt in industrijo dušili, v Jugoslaviji pa smo postali obrtno in industrijsko najnaprednejši del. Sama po sebi se je vsiljevala zato taka preorientacija, da smo naše gospodarske produktivne sile

usmerili odločno v obrtni in industrijski sektor, prav vedé smo zanemarili vse naše kmetijsko produktivno območje.

Na to pot so nas navajali tudi nekateri stvarni pogoji. Imeli smo že izgrajene, pa še neizkoriščene vodne sile — predvsem Falo, Završnico. Naši premogovniki so bili tehnično dobro opremljeni in so mogli naglo razširiti produkcijo. Bili smo blizu srednjeevropskim tržiščem, od koder smo si po ugodnih prometnih zvezah mogli naglo oskrbeti surovine, da smo polnili praznine na blagovnih trgih, ki jih je svetovna vojna pustila za seboj. Naše delavstvo je bilo sposobno za vestna dela, po obilih strokovnih šolah je bilo tudi potrebno izobraženo in kaj primerno za tovarniške obrate. Ne smemo seveda prezreti, da smo imeli dobro organizirano denarništvo, katero nam je hranilo znatne kapitale. Vse te naše prednosti so bile dovolj velike, da so pretehtale vse težave, ki so se zoperstavljale naši industrializaciji kaj kmalu po ureditvi države. Naše produktivne sile so se razvijale po zvezni krivulji bolj ali manj stalno navzgor, in to celo desetletje.

V nekaj številkah bom utemeljil, da smo se upravičeno prepičevali, da smo industrijsko najrazvitejša pokrajina Jugoslavije. Število zavarovanih delavcev je v desetih letih naraslo po letu 1919. od 25.000 na 100.000. Ta številka gotovo ni verna slika industrijskega napredka, ker se je zavarovanje delavcev razširjalo postopoma tudi na druge gospodarske panoge, res pa je, da nam prikazuje tudi velik napredek naše obrti in industrije.

Leta 1930. v Jugoslaviji po številu prebivalstva tvorimo 8,5%, zavarovanih delavcev pa imamo 16,5%, torej še enkrat višje število, kot je povprečje v ostali državi.

Porazdelitev raznih industrij v državi prikazuje naslednja razpredelnica, iz katere je razvidno, koliko odstotkov poedinih vrst obratov je v Sloveniji.*

Vrsta industrije	Število podjetij		V %
	v državi	v Sloveniji	
Poljedelske, živilske . .	884	37	4·4
Lesne	403	83	20·6
Rudarske	104	5	4·8
Fužinarske	186	41	22·0
Kemične	170	34	20·0
Usnjarske	84	27	32·0
Tekstilne	399	85	21·3
Papir in grafične	77	20	26·0
Električne	234	10	4·3
Gradbene	369	40	10·8
Splošne	144	21	14·6
Skupaj	3.054 = 100%	403 = 13·2%	

* Ti in naslednji podatki po: Statistički godišnjak, Beograd 1937.

Od skupnih 3.054 industrijskih obratov so v Sloveniji 403 ali 13.2%. Pod tem povprečnim številom je Slovenija zastopana v teh panogah: poljedelsko-živilska, rudarska, električna, kar je razumljivo, v kolikor so te vezane na naravne surovine, ki jih mi nimamo. Po deležu na produciranem blagu seveda v nekaterih panogah nismo udeleženi z isto številko, kot jo kaže število podjetij, ker imamo mi več malih podjetij, tako je na primer v usnjarski industriji pa tudi v tekstilni.

Produktivnost dela je v veliki meri odvisna od tega, koliko zna človek vpregati v pomoč pri svojem delu mehansko energijo. S te strani nam daje poučno sliko razpredelnica o instaliranih električnih silah:

	Parne centrale		Diesel- centrale		Vodne centrale		Skupaj	
	število	KW	število	KW	število	KW	število	KW
Država	251	182.152	114	15.089	172	161.409	713	467.435
Slovenija	71	30.366	15	763	126	51.162	247	116.691
Delež Slovenije v %	28·3	16·7	13·1	5	73	31·8	34·6	24·6

Tem številkam se morda da oporekati, češ da je Slovenija vestneje zabeležena v številkah kot ostala Jugoslavija. Kaže pa, da ima Slovenija eno četrtno vse instalirane električne sile v Jugoslaviji.

Poleg instaliranih KW nas bo zanimala za gospodarsko izkoriščanje še množica res izrabljene energije, ki je bila leta 1936. v Sloveniji 239,652.000 KWh ali 30% skupne porabe v Jugoslaviji, ki znaša 795,580.000 KWh.

Poleg porabe električne energije dostavljam za primerjavo proizvodnjo premoga, ki se porablja pri nas ves v kalorične namene, ker ga industrijsko ne predelujemo. Leta 1929. je bil delež Slovenije 39%.

V industrijskih akcijskih družbah je sledeče razmerje:

	število družb	glavnica	izguba in dobiček
država	729	4.132,824.000	3.616,551.000
Slovenija	57	567,230.000	506,516.000
% delež Slovenije	7.8 %	13.7 %	14 %

O intenzivnosti izmenjave blaga Slovenije z ostalo državo nas pouči izvoz leta 1935. po vrsti in množini tovora.* V ostalo državo je Slovenija izvozila vsega 51.133 = 100% vagonov; od tega odpade na:

les	21.121 = 41 %
premog	15.365 = 30 %

* K industrijskemu izvozu Slovenije. Dr. Č. Nagode v »Tehnika in gospodarstvo« 1936/37 p. 182.

kovine	4.775 =	9 %
mineralije	3.787 =	7 %
poljedelski prod.	2.312 =	4 %
kem. produkti	1.609 =	3 %
bruševina, celuloza	1.526 =	3 %

Koloniale, predelani poljedelski proizvodi, manufaktura, predelani živalski proizvodi, rude, vozila, predivo, eksplozivi, živina dajo skupaj 3%.

V dopolnitev te slike naj dodam, da se še v Sloveniji okrog 60 % prebivalstva preživlja v glavnem z obdelovanjem zemlje, drugih 40 % se deli na ostale stanove, ali izdaten odstotek ljudi si pridobiva svoj kruh z obrtnim in industrijskim delom. Njihove proizvode vnovčimo deloma doma, velik del pa izvažamo v ostalo državo in v zamejstvo. V zameno za te proizvode kupuje Slovenija letno približno 8.000 vagonov žita, še celo vrsto drugih živil, ves sladkor, pa seveda tudi industrijske sirovine. Ta izmena blaga bi po cenitvah letno znašala okroglo 8 milijard dinarjev.

Razvoj zastane.

V gospodarskih odnosih, kakor sem jih orisal v prejšnjem poglavju, nas je zatekla svetovna kriza leta 1930. Gospodarski ritem je zastal po vsem svetu, v vsej Jugoslaviji, tudi pri nas doma. Številke produkcije so povsod padale, izmenjava blaga se je krčila leto za letom, države so različno dosegale najnižji nivo v letih 1933. in 1934., nato so se gospodarske razmere pričele polagoma boljšati, dokler ni v letih 1937. in 1938. večina držav dosegla zopet normalnih pulziranj gospodarskega krvnega obtoka. Vsi zaključeni gospodarski organizmi so na krizo reagirali s tem, da je gospodarstvu priskočila v pomoč država. V prosto igro gospodarskih sil je posegel z vso silo politični center gospodarskih enot. Prosta konkurenca produktivnih sil je prišla iz ravnovesja. Politični center je posegel vmes s sanacijami, posojili, investicijami, pa tudi z zakonodajo.

Za naš pregled ni važno zasledovati vse faze v razvoju krize, ogledali si bomo le, kako je bilo videti okoli nas, ko je odšla poplava krize mimo.

Situacija je v številkah zavarovanih delavcev bila v letih od 1930. do 1938. takale:

	država	Slovenija	Slovenija v %
junijska 1930	654.948	108.511	16.5 %
junijska 1938	760.071	112.983	14.8 %

Delež Slovenije na delavcih v Jugoslaviji je v tem času padel od 16.5 na 14.8 %, v ostali državi pa je zaposlenost narastla za 18.4 %, v Sloveniji komaj za 4 %. Ne glede na perturbacije med

krizo lahko ugotovimo, da je v teku vseh osmih let industrializacija ostale države letno naraščala za 2.5%, v Sloveniji le za 0.5%.

Drago Potočnik raziskuje v Trgovskem tovarišu 1938 donos podjetij v Sloveniji za leto 1937. in pride do zaključka, da zastajajo dobički sedanje konjunktore še daleč za onimi iz dobrih povprečnih let. Enake neugodne cenitve dobi tudi pri analizi naših kreditnih zadrug. Denarni promet zadrug, včlanjenih pri Zadrugni zvezi in Zvezi slovenskih zadrug znaša skupaj

v letu 1929.	6.566,700.000	din,
„ „ 1936.	3.886,900.000	„

Pri istih zadrugah je bilo vloženih vlog

v letu 1929.	777,000.000	din,
„ „ 1936.	518,700.000	„

Iz teh števil je razvidno, koliko je naše gospodarstvo utrpelo tudi v denarnem obtoku, kar brez dvoma močno vpliva tudi na razgibanost splošnega gospodarskega življenja.

Pri pretehtavanju posameznih števil produktije srečamo enake razmere. Produktija premoga je dosegla komaj 59.5% one iz leta 1929., produktija papirja pa 67.1% nasproti istemu letu. V novi konjunkturi je država v premogu že preseгла številke iz leta 1929., Slovenija pa je v tej panogi obtičala globoko izpod prejšnje številke.

Navedeni podatki nas uče, da je tudi Jugoslavijo zadela kriza, da pa je tudi pri nas država krepko posegla v gospodarsko dogajanje ter krepko pognala kolo razvoja naprej; industrializacija je nevdržno napredovala v državi, Sloveniji so se pri tem pretehtavanju izmuznili občutni kapitali skozi prste, njena industrializacija je v razvoju zastala, prešla v stagnacijo.

Pogled vnaprej.

Sklep, da se je naš gospodarski razvoj ustavil, še ni dokončen, odpirajo se nam globlji pogledi. Znani so Savići izza let do 1950, ki so zavirali ustanavljanje novih industrij v Sloveniji, kot oviro so navajali bližino meje, vendar nas te tendence niso zadevale v živo. Naše produktivne sile so klile dosti živo. V letih krize je poseganje zunanjih sil v gospodarstvo postajalo vse močnejše, računati moramo, da bo postalo še odločilnejše. Videti moramo, da je tako naša obrt kakor industrija nastajala v prosti konkurenci, v kateri so mogle še kake prednosti naše zemlje ali večje sposobnosti naših ljudi sodločevati in ohranjevati našo produktivno silo živo. Čim trše bodo te razmere in čim bolj se bo uveljavljalo urejevanje v tem boju od zunaj, toliko bolj nas bo potiskalo nazaj. Sposobnosti, ki so napravljale naše gospodarstvo konkurenčno, bodo sahnile; oglašajo se

že glasovi, ki govore o našem umikanju iz gospodarskih pozicij, ki smo jih že osvojili v državi.

Te vplive, ki so deloma že stari, deloma povsem novi, bom objasnili v dveh poglavjih.

1. Selitev industrije. Pod to poglavje spadajo vsi pojavi, ki volumen naše gospodarske dejavnosti direktno zmanjšujejo. Oec. v Trgovskem tovarišu 1938, p. 247 je razčlenil selitev industrije iz Slovenije po sledečih vidikih:

»Že dalj časa opažamo, da napreduje industrializacija v naši državi veliko bolj v južnih predelih, kakor v severnih. Ne da bi se spuščali v presojo gospodarsko političnih motivov, ki igrajo tudi veliko vlogo v tem vprašanju, je treba povedati pač to, da ima v nekaterih pogledih industrija v drugih južnejših pokrajinah države večje prednosti, kakor pri nas, n. pr. v vprašanju surovin. Tudi drugače je splošna tendenca industrije, da se naseli v onih krajih, ki so bliže njenemu prodajnemu območju, kar postaja v vedno večji meri trg v vzhodnih in južnih predelih naše države. To občuti posebno slovenska industrija, ki ima pri svoji borbi za vzhodne in južne trge opraviti z močno inozemsko konkurenco, ki se poslužuje cenene vodne poti (po Donavi), dočim ima naša industrija za prevoz svojih izdelkov plačati višje železniške tarife. Poleg tega je slovenska industrija še v težjem položaju zaradi tega, ker si mora vedno več potrebnih surovin nabavljati v izvenslovenskih krajih in ima že pri dovozu surovin računati na višje prevozne stroške, ker nima vodnih poti (plovnih rek in morskih pristanišč) za dovoz svojih surovin.

Tudi težišče prebivalstva in s tem trga se v naši državi pomika vedno bolj proti vzhodu in jugu. Inozemski kapital, v kolikor prihaja v našo državo, se naseljuje v prvi vrsti v Beogradu in v bližini, kamor ga vlečejo ugodnejši konkurenčni pogoji. Poleg tega igrajo važno vlogo tudi davčni momenti. Tako znaša n. pr. v Beogradu in Zemunu občinska doklada na neposredne davke samo 20 %, v slovenskih mestih povprečno 56 %, v Ljubljani 60 %. Banovinske doklade so za leto 1938/39. v Sloveniji 95 %, teh Beograd z Zemunom in Pančevom sploh ne plačuje.

Prvotna kovinska industrija je v veliki meri odvisna od dovoza surovin in premoga k nam, dočim ima v drugih predelih surovine v neposredni bližini in je prevoz zvezan le z majhnimi stroški. Predelovalna kovinska industrija trpi zaradi tarifne politike železarsko-jeklarskega kartela, ki omogoča podjetjem na jugu države nabavo surovin skoro po istih cenah kot podjetjem v neposredni bližini producentov železa in jekla, kar velja zlasti za slovenske industrije, predelovalke železa in jekla.«

Sliko o gibanju naše industrije naj izpopolnijo še številke: V prvem četrtletju 1939 je bilo v Sloveniji objavljenih 11 industrij, prijavljene 4, torej odtok sedmih industrij.

2. Poseganje države v gospodarstvo. Ta pojav je nastopil nekako spontano po vsem svetu. Sprožila ga je kriza kapitalizma, ki je po letu 1929. tako globoko segla v življenje vseh narodov. Vse države so skušale gospodarstvu pomagati v eni ali drugi obliki nazaj na noge. Nekatere države so pri tem intervenirale skrajno energično in začele postopoma uvajati gospodarstvo po načrtu, druge so se zadovoljile z rahlejšimi posegi. V primerih, kjer tvori državo en narod, se seveda njegove gospodarske razmere bitno niso spremenile. Obseg gospodarstva se je zadržal na prejšnji višini ali celo razširil, spremembe so se izvršile le v gospodarskem aparatu, menjalo se je v bistvu le podjetništvo ali lastništvo. V državah, katere pa tvori več narodov, se je seveda politični oblasti pridružila še vedno bolj izrazita gospodarska nadoblast odločujočega sestavnega dela države.

V naši državi je centralna oblast kaj kmalu posegla z nastopom krize tudi urejujoče v gospodarstvo, do izrazitejšega prehoda v gospodarstvo po načrtu pa nismo prišli. Najmočnejše je bil z nastopom krize po vsem svetu prizadet trg s poljedelskimi proizvodi, ki je oškodoval naš najmočnejši stan, to je kmeta. Država je prav naglo skušala agrarno produkcijo podpreti, poseči je morala po urejevanju izvoza in uvoza države. Kot agrarni izvoznik fungira pri nas seveda v veliko večji meri vzhodni predel države kot Slovenija. Zato je razumljivo, da politika urejevanja cen doma kakor tudi pri izvozu ne ustreza vedno interesom Slovenije kot močno industrializirane pokrajine.

Razrvano denarništvo je država mogla seveda sanirati in podpreti samo s kapitalom. Tega je mogla vzeti največ tam, kjer je bil na razpolago. Državni denarni zavodi so odsesali precejšnji delež kapitalne moči Slovenije, povrnili pa so ji v obliki posojil, ki naj bi naše gospodarstvo krepila, znatno manj. Tako odpade pri DHB 1937 na Slovenijo le nekaj odstotkov izdanih posojil, od PAB je bilo izdanih Sloveniji le 0.02% hipotekarnih kreditov. Zaključiti torej moremo, da nastop države kot denarnika naše produktivne sile slabi.

V gospodarstvu, ki ga je kriza razmajala, smo videli, da je država dobila kontrolo nad veliko množino denarnih sredstev. S pomočjo teh sredstev je mogla seveda uveljavljati vedno bolj svojo moč tudi kot podjetnik. Sicer je popolnoma normalno, da je imela država celo vrsto lastnih podjetij, katerih kopico imamo tudi v Sloveniji. Novo je to, da si je prisvojila in izgrajuje vrsto podjetij, ki so bila do sedaj prepuščena privatni iniciativi — najtipičnejši predstavnik teh je težka železna industrija. Jasnó je, da je bila naša železna industrija mnogo prešibka za našo državo. Saj je poraba jekla pri nas komaj 15 kg na leto na osebo, medtem ko znaša skoro pri vseh državah 100, 200, pa tudi 500 kg.

Zanima nas pa odločno, v koliko se s temi novimi podjetji zlagajo naši narodni interesi; iz teh industrijskih panog si nam-

reč služimo precejšen kos kruha. Kako naj se molče sprijaznimo v tem, da država črpa denarna sredstva v veliki meri tudi iz Slovenije, pa ustvarja nove produkcijske baze izven nje. Saj je znano, da v Sloveniji v zadnjih letih novih podjetij država ni ustanavljala, tudi ne obstoječih razširjala, kljub temu da je vložila samo v preteklem letu v produktivna podjetja 800 milijonov dinarjev.

V popolnem nasprotju z našimi interesi pa je, da državi prispevamo denarna sredstva za to, da na primer razširi svojo železarno najprej s tem, da izgradi moderno žičarno in žebljarno, zaradi česar naši že obstoječi obrati krčijo in zožujejo svoje delo.

Iz teh izvajanj sledi, da ne obstoja samo nevarnost, da se naš gospodarski razvoj zaustavi, poseganje novih sil v naše gospodarstvo zožuje tudi polje našim produktivnim silam in jih slabi.

Sklep.

Razvojna stopnja našega naroda zahteva vedno večja sredstva za vzdrževanje njegove kulturne ravni, gospodarski razvoj pa prihaja v tak štadij, da se bodo naša materialna sredstva raje krčila, kakor širila. Poseganje države v naše gospodarsko dogajanje in s tem združeno vprašanje naših produkcijskih sredstev presega moči posameznikov, podjetnikov, delodajalcev in delavcev, postaja skupno narodno vprašanje. Nasprotnim silam, ki nas gospodarsko ogražajo, bomo mogli z uspehom zoperstaviti le urejene protisile. Razdrobljene gospodarske sile bo treba združiti in vpreči v jasen, odločen gospodarski program.

ZA NOVO DEMOKRACIJO

Zadnjič smo objavili „Deklaracijo o človeških in državljskih pravicah“, ki je dala temelj politični demokraciji. Danes priušaamo predlog, kje in kako naj se ta demokracija dopolni, da bo odgovarjala človekovemu bistvu, obenem pa zadostovala organizacijskim zahtevam urejene družbe. Sestavek je izšel v listu „Vultigeur“ 2. XII. 1938.

Začenjamo boj med ohranjevalci liberalne, parlamentarne in plutokratične demokracije na eni in med ustvarjalci nove in učinkovite demokracije na drugi strani. V tem smislu posnemamo svoje stališče v kratkih točkah.

I.

Demokracija nam je taka vladavina, ki ji skrb za človekovo osebo predstavlja temelj vseh javnih ustanov.

Iz tega sledi:

1. Taka vladavina postavlja na čelo svoje ustave »Statut o človekovi osebi«, v katerem so določene njene bistvene pravice in jamstva pred sleherno samovoljo. Za razliko od »Deklaracije o človekovih pravicah«, ki predstavlja prvi zaris tega statuta, nima državljanove osebe za osamljeno individualnost, ampak za stvarno in resnično bitje, zavezano v določenem številu položajev in občestvenih razmerij, ki morajo spočeti ravno toliko stvarnih pravnih pravilnikov. Ta »statut o osebi« se zoperstavlja individualistični kakor tudi totalitarni ustavi, obenem pa rešuje kolektivne zahteve, ki so se iskale bodisi v socializmu, bodisi v fašizmu.

2. Ena sama skrb oblikuje njene ustanove, razdeljuje njena sredstva in ureja njene iniciative; to je tista stalna skrb, ki hoče vsem osebam, ki sestavljajo narodno občestvo ali kako drugo javno skupnost, prvič zagotoviti najboljša sredstva za izražanje in razvijanje ter jim drugič dati najvišjo mero odgovornosti, in to na temelju ustavnega statuta.

3. Zaradi zadostitve prvi od teh zahtev si demokracija ustvari organizem, namenjen varstvu in pravnosti ustavnega statuta, ki naj mu po potrebi pomaga pred državo; to bo Najvišji svet, ki bo varoval narod pred vsemi zlorabami oblasti, pa najsi prihajajo od izvrševalnih, zakonodajnih ali kakih drugih organov.

4. Zaradi zadostitve drugi od zgornjih zahtev

povsod v civilnem področju, kjer ima besedo (v političnih, socialnih in gospodarskih zadevah), daje državljanom oblike in-

tegralnega in učinkovitega zastopanja; integralnega zato, ker upošteva vse žive sile naroda in vse dejavnosti posameznika; učinkovitega zato, ker zasleduje zlorabe in izdajstva javne volje, ki bi jo zagrešili njihovi zastopniki;

v vseh drugih področjih pa ne le dopušča, ampak celo pospešuje čim večjo iniciativo, čim več stvariteljskega duha in svobode.

II.

S tem zarisom smo dovolj opremljeni, da na sodobni demokraciji izvršimo potrebno kirurško operacijo, ne da bi se pri tem dotaknili ogrodja prave demokracije. V ta namen se moramo znebiti določenega števila zastarelih naprav. Zato trdimo:

1. Personalistična demokracija ni parlamentarizem, kakor se izživlja danes.

Današnji poslanec mora hkrati predstavljati svoj stokrat izdan ideološki program, interese svoje stranke in splošne narodne koristi, krajevne koristi, ki jih po večini le od daleč pozna, in svojo volilno klientelo, ki ima vedno večje zahteve, tako da na koncu koncev nikogar in nič ne zastopa, razen umazanega kompromisa med slabim delom samega sebe in slabim delom dežele. Naši novi demokraciji pa je potrebno resnično zastopstvo, ki je ravno tako mnogovrstno, kakor so mnogovrstne koristi, in zavarovano pred korupcijo ter lažjo.

Še huje, parlament je razširil svojo oblast nad vsemi organskimi oblastmi državnega naroda ter spočel smrtonosno hipertrofijo centralne oblasti, finančne oblasti in vojaške oblasti. Upostaviti moramo torej ravnotežje vseh teh oblasti v državi, potem okrepiti avtonomnost izvenparlamentarnih oblasti (izvrševalne, sodne, gospodarske in vzgojne), ki morajo dobiti svoje nove pravilnike.

V tem smislu antiparlamentarizem ne pomeni manj svobode, pač pa učinkovito in zavarovano svobodo; ne pomeni manj zastopanja, ampak resnično in mnogovrstno zastopstvo. Na to pot moramo usmerjati antiparlamentarno strastnost, ki je kljub mnogim nesporazumom ena med moralnimi silami sedanjosti, sicer bo strmoglavila v novo suženjstvo.

2. Demokracija ni tiranija večine.

Demokracija je sicer res vlada večine, toda večine, ki se zaveda splošnega blagra države, predvsem pa pravic manjšine. V nasprotnem primeru je demokracija le prikrit in sramoten fašizem.

3. Personalistična demokracija ni individualistična in liberalna anarhija, ni pravica do sleherne storitve, kraljestvo nereda in nesposobnosti ali prosto polje za najrazličnejše oligarhije. Naša demokracija ni neopredeljena, marveč služi člove-

kovi osebi. To se pravi, da mora v normalnih razmerah poseči vmes z normalnimi načini, v slučaju nevarnosti pa z izrednimi in diktatoričnimi načini, in to:

a) vsakikrat, kadar posameznik ali skupina ogroža gmotno neodvisnost ali duhovno svobodo enega ali več državljanov; v tem smislu ji priznavamo pravico do razkrinkavanja nasilnih denarnih sil in pravico, da določa strankam ali tisku notranji pravilnik, ki je v soglasju s »statutom o osebi«, itd.

b) vsakikrat, kadar se posameznik ali skupina vdaja svoji naravni anarhiji ter odklanja disciplino, ki organizirana telesa naroda sodijo o njej, da je nujno potrebna zaradi gmotne neodvisnosti in duhovne svobode; tako na priliko, ko je treba urediti razdelitev dela in izvoz kapitala, kontrolirati davek ali pa propagando, ki nasprotuje ne samo vsakokratni zakoniti vladi, ampak predvsem temeljnemu statutu države.

4. Personalistična demokracija ne zanika izvrševanja avtoritete. Demokracijo je vodil odpor proti avtoritarizmu, zato se je drži mladostna slabost: nezaupanje v funkcijo avtoritete. Toda, kdor koli je moral kdaj organizirati kakršno koli delo, vé, da poverjanje avtoritete predstavlja temelj slehernega podjetja, ki naj se posreči. Človek je ustvarjajoče bitje, zato mu je na vseh ravneh njegove dejavnosti potrebno polje podjetnosti z možnostjo poskusov in zmot, s tveganjem, ki ga poplača stroga odgovornost. Kontrola je neobhodno potrebna za varovanje oblasti pred njenim lastnim popuščanjem; vendar ne sme zadušiti izvrševanja oblasti, kakor se to danes dogaja. Z vso svojo silo se moramo boriti proti mistiki voditelja, pač pa moramo pod prettnjo smrti v demokraciji urediti delovanje voditelja, ki je bistven člen učinkovite dejavnosti. Demokracija ne sme jemati poguma voditelju in obglavljati narodov, pač pa mora iz vseh družabnih slojev jemati vodilno elito in paziti, da si ta elita prvič ne prilaсти samovoljne oblasti nad osebami, opirajoč se pri tem na svojo družabno moč, in drugič, da se te elite ne kristalizirajo v zaključene razrede.

Demokracija, ki naj jo danes branimo, je raznorodna zlitina, v kateri se z nekaterimi člani prave demokracije mešajo finančne tiranije, diktature većin in različnih komitejev, državnih imperIALIZMOV, preziranje pristojnih oblasti ter beg pred odgovornostjo.

Vsi mi, ki hočemo z demokracijo rešiti pravi smisel svobode, se moramo najprej začeti boriti s svojo boječnostjo. Nikar se več ne bojmo; vsi mi moramo izpolniti veliko skupno delo.

Majhni narodi so pripravljani, da se nam pridružijo v ustvarjanje te nove demokracije.

Poezije doktorja Franceta Prešerna z dodatkom. V Ljubljani pri Akademski založbi 1959. Skrb za izdajo besedila je imel Avgust Pirjevec.

Zunanje jezikovno, da, tudi notranjo, vsebinsko podobo Prešernove pesmi je devetdeset let spremljala čudna, skoraj nerazumljiva usoda. Po krivdi urednikov, založnikov in razmer je moralo iziti nad dvajset izdaj in ponatisov Poezij, preden je Prešernova pesem dobila oni zunanji in notranji obraz, ki odgovarja pesnikovemu hotenju, a obenem tudi vedno bolj se množecim zahtevam sodobnega literarnega jezika in pravopisa. Šele Kidričeva monumentalna izdaja Prešernovega teksta predstavlja v vsakem pogledu dostojno in reprezentativno rešitev problema leposlovne izdaje Poezij.

Za devetdesetletnico Prešernove smrti je Akademski založba izdala nove Prešernove pesmi v izdaji, ki smo je spričo njene priročnosti in pripravnosti res lahko veseli. Že radi oblike, da se ne oziramo na ceno, ima ta izdaja v sebi močno poročstvo, da bo postala najbolj razširjena izdaja Prešerna med Slovenci.

Zdi se mi, da bo ta izdaja oni Prešeren, ob katerem se bodo šolale bodoče generacije naše mladine. Zato bi bila resnična kulturna dolžnost založnika in urednika, da bi ta izdaja tudi po svoji notranji in zunanje-jezikovni plati predstavljala najboljšo rešitev problema izdaje Prešernovih pesmi.

Znano je, da izdaja Prešernovih Poezij ni lahko delo. Mnogo opravka, skrbi in tveganja povzroča urednikom že sama ugotovitev poslednje redakcije, ki je načelo modernih leposlovnih izdaj, a ki mora za Prešerna spričo posebnih razmer, v katerih so se njegove Poezije 1847. tiskale, nujno ostati subjektivno, tu bolj, tam manj verjetno prepričanje. Zato res ni nič čudnega, če vsaka od dosedanjih izdaj Prešernovih pesmi predstavlja svojo posebno »poslednjo pesnikovo redakcijo«.

Še skoraj trši oreh kot ugotovitev zadnje redakcije pa je prireditelj teksta samega. Prešernov jezik je namreč danes že tako odmaknjen sodobnemu literarnemu jeziku in pravopisu, da je na eni strani historična njegova podoba res že pravi arhaizem in tu in tam občutna ovira estetskemu uživanju, na drugi strani pa bi bila dosledna pravopisna aplikacija nujno zvezana s pomembnimi ritmičnimi, akustičnimi, dinamičnimi in rimskimi izpremembami Prešernove pesmi. Skratka, reči smemo: tako prvi kakor tudi drugi dosledno izvedeni način redakcije bi bil za leposlovno, estetskemu uživanju namenjeno izdajo neprimeren in zgrešen. Končno je tudi ureditev Prešernovih pesmi prepuščena subjektivnim pogledom in rešitvam.

Dosedanji prireditelji in uredniki Poezij so grešili v obeh pogledih, bodisi da so se kot Levstik (Alešovec, Funtek) v svoji prestrogi filološki usmerjenosti (ali premočnem vplivu tradicije in avtoritete) odločili za totalno pravopisno in jezikovno aplikacijo v okviru rime in s tem ubili marsikako akustično vrednoto Prešernove pesmi, njegov jezik pa docela odmaknili od realne gorenjske in Prešernove jezikovne osnove, bodisi, da so se vrgli v nasprotno skrajnost in se kot Pirjevec v svoji izdaji iz 1929. leta odločili za jezikovno historičnega Prešerna brez kakršne koli najmanjše pravopisne ali zgolj grafične izpremembe in korekture in s tem zlasti za povprečnega čitatelja marsikaki Pre-

šernovi pesmi odvzeli popolen estetski učinek, ki je nujno vezan tudi na dostojnost jezikovne oblike. Ostali uredniki med Levstikom in Pirjevcem pa so ubirali neko srednjo pot med obema tema skrajnostima: ta je bolj poudarjal pravice bralca in literarnega pravopisa (Aškerc!), oni bolj pravice pesnika in njegovega jezika (Pintar in zlasti Žigon!), dokler ni končno (že po Pirjevcu) Kidrič obih principov strnil v neko srečno rešitev, ki ni odvzela nič pomembnega Prešernovi pesmi in mnogo dala estetskemu uživalcu, posrečeno zlasti zato, ker ob vsem tem to izdajo skoz in skoz uravnavajo meka klasična enotnost in urejenost ter dosledno ohranjeno načelo, ki bi jih v vseh drugih izdajah zaman iskali.

Ta zadnja miniaturna izdaja Poezij v Pirjevevi prireditvi je načelno gledano rezultat kontaminacije več redaktorskih pravcev: Pintarjevega, Žigonovega in Pirjevevega. V akcentuacijskem polju pa je izdaja gotovo bližja Aškercu kot Pintarjevi; in to ji je v škodo. V nasprotju z izdajo iz 1929. leta sta sedaj založnik in urednik pravilno spoznala, da mora biti leposlovna izdaja pravopisno popravljena v mejah ritma in rime, kakor je to že 1900. leta proti Vl. Levcu teoretično in praktično naglasil Pintar. Pirjavec je sedaj to Pintarjevo, v bistvu pravilno načelo oplodil z drugim, z Žigonovim, ki je v svoji Prešernovi čitanki pri nas prvi poudaril, da sta ne le ritem in rima, temveč zlasti Prešernov gorenjski izraz one sestavine, ki jih v tej povezanosti imenujemo elementarnost Prešernovega jezika. Spoznal je, da prav gorenjska jezikovna osnova daje Prešernovi pesmi akustično barvitost in melodijo, ki je zanj tako značilna. Toda kar sta Žigon in za njim Pirjavec načelno pravilno spoznala, sta v praksi slabo izrabila. Izbrala sta od teh dialektičnih posebnosti morda res najmanj značilne in jih ohranila, žal še te ne vedno dosledno, druge gorenjčizme, ki Prešernovo melodijo verza občutneje niansirajo, pa sta izpreminjala. Tako je postala načelna nejasnost (ali vsaj premalo podprta subjektivnost in praktična nedoslednost) morda res najznačilnejša stvar te jezikovne redakcije. Gotovo je, da sta urednik in založnik zavestno šla v redakciji preko Kidričeve izdaje. Spričo namena, ki ga ima ta izdaja Prešerna, je to tudi razumljivo in opravičljivo, saj vemo, da bi se preprost človek in tudi gimnazijec, ki nima pravega ušesa za akustične subtilnosti in presoja jezik le po navadnih deskriptivnih gramatikah, ob marsikaki Prešernovi obliki utegnil spodtikati. Pirjavec in založnik sta ta svoj korak mimo Kidriča gotovo opravičevala s pedagoškimi in praktičnimi argumenti. Vendarle se mi zdi, da bi izdaja mnogo pridobila, če bi urednik upošteval nekatera Kidričeva načela. Izdaja bi postala predvsem mnogo enotnejša in doslednejša, pravopisna aplikacija pa jezikovno-akustično mnogo bolj utemeljena, saj vemo, da se je Kidrič o tej strani svoje izdaje temeljito posvetoval z dialektologom prof. Ramovšem. Brez potrebe beremo v tej izdaji oblike kot so: ojstro (113), Ojstrovrhar (59) in na drugi strani enakovrstne: gozd (142), razuzdan (65), gozdek (191), vbežati (31), dasi bi bila izprememba v prvih primerih prav tako jezikovno in akustično utemeljena, kakor je v drugih. Moti te, ko bereš n. pr. cvetějo (15, 124), a želijo, spijo (10); letos (107), od daleč (130), a sabotni, v saboto (115); kragulja in kregulja i. p. Z mirno vestjo bi n. pr. mogel Pirjavec ustreči sodobnemu pravopisu tudi v tem, da bi dosledno uporabljal apostrof, saj ta na akustiko verza res nima nobenega vpliva. O upravičenosti te jezikovne redakcije bi mogel še dalje govoriti, prav tako bi lahko navel kopico tiskovnih napak, ki so spričo drobnega tiska lahko umljive, a bodo ob ponatisu gotovo izginile, kakor bo tudi redakcija gotovo postala doslednejša in bolj utemeljena.

Tine Logar.

Vida Taufer, *Veje v vetru*. Založila in tiskala Cirilova tiskarna v Mariboru 1939.

Danes, ko v svetovni literaturi ženska imena že davno stoje v isti vrsti z moškimi in nahajamo med njimi celo že Nobelove nagrajenke, zavzema slovenska pisateljica še vedno neko izjemno stališče. Se vedno motri večina njeno delo s ponižujočim dvomom, kar je brez dvoma posledica njene neenakopravnosti v splošnem socialnem položaju in šibki tradiciji v kulturnozgodovinskem razvoju. Pisateljica, vredna svojih velikih vrstnic v svetovni literaturi, ki danes zavzemajo pomembna prva mesta, bo resnično mogla zrasti pri nas šele tedaj, ko bo tudi slovenska žena popolnoma osvobojena nešteti predsodkov, vezi in ponižanj, ki jo za zdaj pri njenem delu še vedno tesne. Šele tedaj, ko se bomo trezno zavedeli, da je vprašanje ženske svobode le del občne socialne borbe, ki mora v človeku iskati le človeka, se bodo tudi slovenske pisateljice mogle razviti do popolnega razmaha ter brezobzirno seči v najvitalnejše potrebe novega človeka in časa.

Ko je bilo leta 1848. v slovenski literaturi prvič pod samostojnim pesniškim delom natisnjeno žensko ime, led še davno ni bil prebit. Naša politična odvisnost, socialna neurejenost in kulturna zaostalost, ki so močno zavirale splošni razvoj slovenskega slovstva, so tembolj onemogočale vsako delo ženi, ki je imela v primeri z moškimi še daleč nedostatnejšo vzgojo, občutno pomanjkljivejšo izobrazbo in je k vsemu morala prenašati še nepremagljivo težo splošnega naziranja, češ da more in mora biti ženska le žena, mati in gospodinja.

Romantična doba je molk premagala, toda o zmagi ni bilo govora. Tudi naslednja, realistična doba, ki je slovenski pisateljici sicer izvojevala nekaj ugleda, ji trajne enakopravnosti v literaturi ni mogla pripraviti. Z nekaj manj predsodki se je začelo motriti delo slovenske pesnice ob nastopu moderne, ko je konec stoletja tudi v socialnem življenju prinesel vprašanje o ženski enakopravnosti.

Takrat je nastopila v našem pesništvu prva Vida — Jerajeva —, ki v svojem času sicer tudi ni doživela pravične kritike, a je vendar vsaj v ožjem literarnem krogu uživala priznanje. Če bi bil Ivan Cankar, ki je njeno delo visoko cenil, napisal uvod njeni prvi pesniški zbirki, kakor je bilo prvotno v načrtu, bi njeno ime v slovenski literarni zgodovini gotovo stalno pritikali četvorici Cankar, Kette, Murn, Zupančič, tako pa so jo kot žensko začeli odrivati in zametavati, dokler ji ni šele sedanja doba priznala imena prve slovenske pesnice.

Ko je slednjič po štiriletnem literarnem zastoju med svetovno vojno slovenska literatura dobila novega razmaha, je tudi število ženskih pisateljic in pesnic pomembno naraslo, toda borba za priznanje njihovega dela se ni sorazmerno olajšala.

Tedaj je nastopila v naši literaturi druga Vida — Tauferjeva —, ki zavzema danes med slovenskimi pesnicami vidno prvo mesto. Njena zbirka *Veje v vetru*, ki je pravkar izšla, je sicer malo zakasnel, a zato nič manjši dokaz, da literarno delo slovenske pesnice danes za povprečnim moškim nič več ne zaostaja.

Založnica Cirilova tiskarna v Mariboru je pod vodstvom ravnatelja dr. Frana Sušnika pokazala vse razumevanje za izdajo in poskrbela tudi za lepo in izvirno vnanjo obliko, ki jo je zamislila arhitektka gospa Gizela Šuklje.

Delo Vide Tauferjeve je močno subjektiven izraz tako dojemanja vnanjega sveta kakor intenzivnega čustvenega doživljanja. Pesem ji je daritev same sebe. Še narava ji je le žrtvenik, ki nanj polaga kos za kosom svoje ranjene duše. Njena poezija ne upodablja kake izrazite krajine ali konkretnega čustvovanja, ampak predstavlja samo končni,

skupni lik vseh doživetij in jih tudi samó kot take moremo pravilno podoživeti. Predmetnopomenljiva narava in zvočnočutna stran si držita pri tem enakomočno ravnovesje, ki ž njim dosega njena lirika svojevrstno nastrojenje, v čemer je najvišja cena njene poezije. Njeno izražanje osebnih čustev je preprosto in iskreno. Tudi najmanjši vtis ji je lahko povod za pesniško ustvaritev. Značilne so zanjo enoglasne slike iz vnanjega ali notranjega sveta. V barvitosti narave ji prevladujeta le svetloba in senca, v ritmu življenja le tišina in trepet. Neredko zaide iz čustva v refleksijo, ki ji daje novega pogona v ustvarjanju.

Nekatere pesmi kažejo na ekspresionizem, ki jo je osvojil takoj po vojni, v ostalih pa se vidi približanje novejšim, umirjenejšim smerem. Toda še med najbolj objektivnimi pesmimi, ki spadajo med produkte nove stvarnosti, so najlepše one, kjer je tudi povsem nadosebne motive podredila svojemu izrazitemu razpoložensjkemu nastroju in najmočnejše obvarovala svoj posebni izvorni prizvok.

Motivno ni raznovrstna in se rada vrača večkrat k istim predmetom, samo da jim skuša dati sčasoma dovršenejšo obliko in samoraslejši izraz. Pesmi z močnimi, širokimi, sodobnimi razgledi, ki jih današnji čas predvsem terja od pesnika, njena poezija ne pozna. Socialne so redke in odmaknjene. Prepričevalneje pa zveni iz njenih verzov povezanost z domačo zemljo in še posebno tam, kjer je združena s tankim čutom za narodopisje. Vidi Tauferjevi ne gre za to, da bi kraj, kjer biva, podala v plastičnem opisu; v prenekateri pesmi pa je Dolenjsko zajela v onem značilnem mehkobnem nastroju, ki tvori sozvočno spremljavo tudi njenim erotičnim pesmim, v katere je vložila največ elementarne sile. Z novimi, iskreno občutenimi podobami je ž njimi ustvarila poseben slog poduhovljene ljubezenske lirike. Njena erotična čustva so iz povprečnega, vitalnega doživljanja prestavljena v neki višji, duhovni svet, ki ga zavestno ali podzavestno idealizira in odmika vsakdanjemu motrenju. Nad vsem prevladuje motiv odpovedi in melanholična vdanost v zavest vseobčne minljivosti. Nekaj pesmi je z globokim občutjem posvetila spominu umrle matere.

Iz svoje nemirne narave, ki v svetu ne najde zadoščenja in utehe, se je Vida Tauferjeva zatekla v religiozno poezijo; Bog ji je vir hrepenenja, bojazni in zopet — ljubezni. Med religioznimi pesmimi je najmočnejši cikel Magdalena, kjer je spokorniško omamo grešnice Magdalene podala s pretresljivo prepričevalnostjo. — Posebno svojevrstnost izražata pesmi Večernica in Jutrnjica, kjer je v ritmu posnela koralno petje stiških belih menihov.

Pesmi Vide Tauferjeve kažejo veliko skrb za obliko. Ne zadovolji se samo s tem, da ji ritem teče gladko, lahkotno in prožno, vedno skuša najti vsebini tudi pravi odgovarjajoči izraz; zato so njene pesmi izrazito soglasje vsebine, zvoka in oblike. Slog njenih pesmi je preprost in mehko melodiozen. Svojevrstno učinkovitost in neposredno naravnost dosega s kupičenjem glavnih stavkov, ki pa z druge strani tvorijo nevarnost za enoličnost. Nič manj kakor petnajst pesmi v zbirki sestoji iz samih priredij, pa tudi sicer so odvisniki zelo redki. Posebno polnost dajejo slogu njene poezije ukrasni pridevki, ki jih ima celo zakladnico in so močno povezani z načinom vsega njenega izražanja. Tako ji je n. pr. dlan drobna in ozka, jesen nasičena in tiha, roka ranjena in bleda, vonj mehak in topel itd. Dostikrat si pomagata pridevkovim roditelnicom. Tako beremo: vonj narcis, naročje večera, prostor sanj, tišina življenja, senca greha, dih trave, privid resnice itd. Še samoraslejša je v primerah, ki so izmed njih nekatere edinstvene v naši literaturi. Tako ji je n. pr. svet ob južnem vetru topló razčesan, nebo ob viharju črn baldahin, narcise ji dehtijo kakor pesmi bolečin, podlesek sveti kakor luč iz stenja itd. V intimnem

odnosu do narave poseeblja neznatne predmete in jih s tem približuje: koruzni storži se gledajo v veliki senci, mladim vejam padajo z listja solze, neko noč se vsak kamen smehlja, šal je srkal vonj narcis, mesec je raztresel svoj zeleni smeh itd. — Posebno ljubi rože, ki ji vzbujajo edinstvene motive in nove subtilne pesniške podobe; najljubše so ji narcise, podleski in vijolice. Večkrat jih apostrofira kakor tudi druge predmete in včasih raztegne apóstrofo čez vso pesem.

SVOBODEN RITEM imata v vsej zbirki samo dve pesmi, navadno se ji melodija verza zlije v jambe, v katerih sta zloženi vsaj dve tretjini vseh njenih pesmi. Rime ima največkrat prestopne. Z veliko vestnostjo se oklepa oblike soneta in poleg nekaterih posameznih je ustvarila tri cele cikle. Najlepši med njimi so Pomladni soneti, ki vobče spadajo med njene najdovršenejše stvaritve.

Silva Trdina.

Jakob Šolar, Kaj je z našo ljudsko povestjo? Založila Družba sv. Mohorja v Celju 1939. Str. 30.

Naše leposlovje postaja zmerom bolj meščansko, to se pravi, pisano je za ljudi, ki žive na meščanski način, čeprav so morda na kmetih. Spričo tega vedno bolj zgubljam o vida ljudstvo, ki si tudi rado privošči lepo knjigo, kadar utegne, in ki je te knjige tudi pošteno potrebno. Saj je to ljudstvo večina našega naroda. Že zastran tega zasluži, da se bolj pobrigamo za knjigo, ki naj jo dobi. Poleg tega pa moramo prav danes gledati, da si to podlago ohranimo zdravo, prav za prav, da jo ozdravimo, koder kaže, da je njeno zdravje zrahljano. Tudi zaradi tega torej ni vse eno, kakšno knjigo dobi v roke.

Nekako te misli so spodbodle Šolarja, da je začel razglablјati o tej zadevi, namreč o vzrokih premajhnega zanimanja za to vrsto knjige in o njeni današnji nalogi. Vzroke zanemarjanja vidi v že omenjeni pomeščanjenosti našega leposlovja, v vedno manjšem številu izobražencev, ki prihajajo s kmetov, in v preveliki zaposlenosti današnjega izobraženca, posebno duhovnika, ki se je včasih dosti laže ukvarjal s pisateljevanjem. Poleg tega, da danes prav za prav ni več pisateljev, ki bi se lotili dela bolj iz rodoljubne dolžnosti kakor iz notranje nujnosti, hoče večina streči le visoki umetnosti in podcenjuje ljudsko povest kot manj vredno in tendenčno. Ljudska povest je namreč po Šolarjevem poučna in vzgojna, ker jo preveva zdrav idealističen življenjski nazor in ker skrbi za to tudi ganljiv razplet, ki naj doseže v človeku nravno očiščenje — katarzo. Ljudstvo zato ne mara hladnega opisovanja in nasladnega razkrinkavanja nelepe stvarnosti kakor tudi ne gole domišljije in brezmiselja. Prav ta naša stvarnost pa nudi pisatelju polno malog, ki naj bi jih obdelal in tako s svojim delom posegal v narodno življenje. Tu se lahko loti obubožanja našega človeka, alkoholizma, tujcev na naši zemlji, izseljevanja v mesta in izven Slovenije, padanja rojstev, naraščanja razbrzdanosti, nasprotja med vero in materializmom, potem pa še takih narodnih problemov, kakor sta Primorska in Koroška. Zakaj v našem preprostem človeku bodo naše največ odmeva take stvari, ki obravnavajo naše življenje, in te ga bodo tudi najbolj podprle.

Šolar se je s tem obravnavanjem lotil vprašanja, ki se ga je zadnje čase že marsikdo dotaknil ali priganjal k njegovi razbistritvi, nihče pa se pri njem kaj več pomudil. Že to priča, kako je zadeva aktualna in da mora zbuditi tudi različne odgovore. Glaser je na priliko v Obzorjih pripomnil, da poudarja Šolar preveč vzgojno stran ljudske povesti in da zaradi tega ne računa skoraj nič s čisto umetniško knjigo, ki sicer ni pisana za nalašč za ljudstvo, pa postane lahko najboljša ljudska knjiga. Glaser meni, da naj bo ljudska povest prav tako umetniška, kakor so druge, ki jih ne pošiljamo med ljudstvo. Umetniška vrednost ljudske povesti naj se torej vzdigne. Vendar bo treba

k temu zelo dobremu načelu povedati, da bomo ž njim naleteli na težave. Ljudske povesti izdaja v prvi vrsti Mohorjeva družba, nanjo je Šolar gotovo tudi najbolj mislil. Če bi hotela izdajati res umetniške stvari, ali ne bo večkrat v zadregi, zakaj umetniške in obenem ljudske knjige ni zmerom lahko dobiti, naših boljših pisateljev pa tudi ni toliko, da bi mogli samo nanje računati. Treba je torej seči tudi po blagu druge vrste, o kakršnem govori Šolar, po takem, ki po večini ne pride v literarno zgodovino, ker pač ni, kar se tiče umetniške sile, kakšno odkritje. Pri preprostem bralcu, ki razpolaga z veliko večjo mero iluzije kot izobraženec, dosega uspehe s svojo ganljivostjo, ki je pa seveda samo del tega, kar premore pravo umetniško delo. Seveda bi morala biti taka dela res boljše vrste. Ljudje in zgodba bi morali izžarevati čim več življenja, zakaj drugače bo tudi preprost človek delo zavrgel kot papirnato. Šifrer je pred nedavnim v Ljubljanskem zvonu opozoril, kako kritičen je ta preprosti bralec in da ima zato rajši tudi težjo knjigo, pa čeprav tujo, ker mu pač prikazuje resničnega človeka.

Resnični človek, ki rase iz naše stvarnosti, tega si torej hoče tudi preprosti bralec. Da bo treba to stvarnost upoštevati bolj, kot smo to do zdaj delali, je Šolar dobro poudaril. Vendar je pri tem zavrgel naše mlajše realiste, češ da ne čutijo, da ne živijo z ljudstvom, ker opisujejo njegovo življenje, posebno še napake, tako hladno in morda še z naslodo. Na ta prehudi očitek je Glaser precej primerno odgovoril, da gleda Šolar preveč le na idealistično povest, zaradi katere ne le ne priznava današnjega realizma, marveč tudi ne vidi njegove nujnosti. Opozoril bi na Miška Kranjca, nad katerim se navadno najbolj spotikamo. V Sreči na vasi na primer namiguje prav na neresnični, sentimentalni svet mohorskih Večernic, na svet, ki je bil kaj slaba priprava za vse drugačno stvarnost, s katero se mora človek nekoč spoprijeti. Takega sveta smo odprtim očem pokazali toliko in v taki luči, da ni čuda, če so pisatelji pri njegovem oblikovanju zgubili včasih oblast nad njim in s tem mero. Če je realističen poudarek zadnje čase tako močan, je pač zato, ker današnji pisatelj noče, da bi si o življenju lagali, kolikor upad čustvenosti in tudi idealizma ni splošno znamenje časa. Če je zašel predaleč, ga je treba opozoriti in zavrniti, posebno če je preveč zasuznjen od snovi, ki jo obdelava, in če njena podoba človeka ne odrešuje. Zato se mi zdi krivično, če pravi Šolar, da ti pisatelji ne živijo in ne čutijo z ljudstvom. Ali bi se ne dala stvar z večjim razumevanjem razsoditi, na priliko, da ti pisatelji čutijo z ljudstvom in da živo spremljajo njegovo prizadevanje po lepšem življenju, da pa je človeku premalo pomagano s samim prikazovanjem življenja, ki ga ni zoblikovala višja нравna misel, z življenjem torej, ki te prepričuje, da si skoraj le igrača nepreračunljivih okoliščin in nagonov. Niti to ne bo docela držalo, da ljudstvo ne mara odkritega prikazovanja življenja, ker so dokazale nekatere precej naturalistične povesti drugače, saj so ljudje videli sebe in toliko vprašanj, ki jih zadevajo, prav tistih, ki jih ima v načrtu tudi Šolar. Zadeva pa bo takoj drugačna, če povemo, da bo gotovo bolje, če se ljudska povest izogiba nevarnim naturalizmom v spolnih rečeh, ker je pač namenjena tako mladini kakor starejšim. Pa tudi materializma si ne maramo sejati ž njo med ljudstvo. Malo več odkritosti in prostosti pa bi nič ne škodilo.

Tujost je torej zelo neroden izraz in vzet povrhu iz jezika, ki nam v kulturnih obravnavanjih ne more biti ljub, ker krivi poglede in vpliva na človeško nestrpnost. Šolar pravi n. pr. tudi to: »Ni važno, da uvažamo od drugod tuje nazore, da se vključujemo v kake svetovne tokove in gibanja, važno je, da iz svojega dvigamo zaklade in jih pokazemo svetu«. Toda to bi se ne reklo samo, da so materializem ali

kaj drugega tuji nazori — dasi je prav pri nazoru tako težko govoriti o tujosti, ker gre vendar za stvar prepričanja, ki ga lahko ostro zavračaš, češ da je enostransko, da je ljudstvu kvarno, da je zaradi njega pogled na vrednote, ki jih ljudstvo ceni, zelo krivičen in podobno — reklo bi se tudi, da naj iščemo svojega samo tam, kjer ni vključeno v tokove velikega evropskega sveta, čeprav smo postali to, kar smo, prav zato, ker smo stopili v te evropske tokove, in si torej tudi zdaj ne smemo pred njimi zapirati oči, da se ne zgodi z nami kaj usodnega. Najbrž je bila ta misel prenatlo vržena na papir. V obrambi idealizma je namreč videti zelo šibka. Motijo pa me pri ti želji hude besede, ki so padle po enem takih »tujcev«, ki je sicer od nas že zelo ločen, po Amerikancu Adamichu. Pa pustimo te prehude besede, ki bi želel, da bi ne bile napisane.

Solarjeve misli o naši ljudski povesti so torej take, da morajo zbuditi razglabljanje o zadevi tudi pri drugih. Da pa ne bo ostalo samo pri tem uspehu, bo treba iti še naprej in na primer razčleniti leposlovje, ki so ga izdale zadnje čase naše založbe za ljudstvo, posebno Mohorjeva družba. Potem bo mogoče jasneje povedati, koliko to leposlovje ustreza in kaj je še treba terjati, da bo ljudstvo dobivalo res to, kar mu gre.

Lino Legiša.

Josip Žontar, Zgodovina mesta Kranja. S sodelovanjem vseučiliških profesorjev dr. W. Schmida (Graz) in dr. Fr. Steleta (Ljubljana). 1939. Izdalo Muzejsko društvo za Slovenijo v Ljubljani. Strani 530. 164 slik, 15 risb v besedilu in 2 zemljevida v prilogi.

Oba sodelavca dr. Žontarja sta se omejila na manj važni del snovi in na ne prevelik obseg. Schmid je obdelal (3—8) iz arheološkega stališča kranjske starine pred slovensko naselitvijo, zlasti gotsko-langobardsko grobišče pod Lajhom, pri čemer je popravil svoje nekdanje domneve o teh grobovih, Stele pa je prispeval poglavje iz umetnostne zgodovine (115—150, 254—274, 375—385), ki je v njih obravnaval posamezne umetnike in umetniške delavnice, pa tudi obličje mesta samo.

Najtežje delo je seveda opravil pisatelj in založnik profesor Žontar, ki je predložil v Zgodovini mesta Kranja sijajen plod svojega desetletnega trudapolnega dela, odkar je sprejel kot dediščino pokojnega dekana in zgodovinarja Antona Koblarja († 1928) prošnjo, naj izvrši načrt, ki si ga je ta zastavil, in kot prvo osnovo — 800 lističev z zapiski. Koliko dela je opravil avtor v teh desetih letih, se najjasneje vidi iz dejstva, da mu je število lističev z zapiski naraslo do konca dela na 12.000. Ponovno je pregledal vse gradivo domačih arhivov, poleg tega pa je preiskal še gradivo številnih srednjeevropskih (Aachen, Köln, Augsburg, München, Praga, Nürnberg, Salzburg, Innsbruck, Dunaj, Gradec, Celovec) in italijanskih (Milan, Trst, Videm) arhivov, v kolikor je prihajalo v poštev. Uporabljal je poleg teh virov tudi ogromno literature in nam dal tako vzonno pisano monografično zgodovino enega izmed slovenskih mest.

Osnovna zahteva, ki jo postavlja taka monografija, je seveda obris zgodovine komunalnega življenja samega. Profesor Žontar je podal to zgodovino v vseh pogledih (gospodarskem, pravnem, cerkvenem, političnem in kulturnem) prav od raziskavanja, na katerem mestu je nastala prvotna naselbina, ki se je iz nje razvilo mesto in kako obliko je zavzelo mesto, pa do slike živahnih političnih in kulturnih bojev v začetku našega stoletja z vsemi podrobnostmi, ki si jih moremo želeli.

Ta obris komunalnega življenja pa pri Žontarjevem delu ni ostal zaprt v svoje ozke meje, marveč je povezan z življenjem vse pokra-

jine, ki obdaja Kranj. Zlasti poglavja o razvoju zemljiških gospodstev okrog Kranja, o cerkveno-upravnem razvoju ozemlja nekdanje kranjske prafare in vsa poglavja o gospodarski zgodovini vsebujejo podatke, ki so neprecenljive vrednosti ne le za navdušenega ljubitelja zgodovine svojega domačega kraja ali za zgodovinarja, ki bi preučeval kako vprašanje zgodovine Gorenjske, marveč prav za vsakogar, ki ga zanima slovenska zgodovina ali ki se s to zgodovino peča. Zlasti naj poudarim važnost poglavij o gospodarski zgodovini, ki se dotika v njih Zontar prav vseh važnejših problemov slovenske agrarne, socialne, trgovske in industrijske zgodovine in ki k njihovemu reševanju prispeva ponekod zelo važne izsledke.

Pri važnejših vprašanjih za splošno slovensko zgodovino naj jih navedem le nekaj za primer. Omenim naj podobo nemškega prodiranja preko Karavank v času po bitki pri Augsburgu, sledove upravne in obrambne organizacije obmejne marke Kranjske v kranjski kotlini in njenem obrobju, sliko visokosrednjeveških socialnih prerivanj na Gorenjskem, igro med zemljiškimi gospodi, njihovo zamenjavanje in spore (mesto Kranj, — škofjeloško gospodstvo!), pravni razvoj mesta Kranja, zlasti pa vloga Kranja v gospodarstvu, pri čemer je včasih (na pr. pri obravnavanju trgovine) že v knjigi sami izrisana podoba razvoja vse slovenske zemlje. Prav tako pomembni so za vso slovensko zgodovino podatki o razvoju zgodnjega kapitalizma.

V novem veku pa zavzema vedno bolj osrednje mesto življenje mestne komunne: stališče kranjskih meščanov v veskih bojih 16. stoletja, gospodarska pripetija Kranja v 18. stoletju, odmevi Metternichove restavracije in marčne revolucije in končno narodnostni boji 19. in strankarsko-politične borbe 20. stoletja. To so seveda samo najvažnejše poteze teh poglavij, v njih pa je še silna množina podrobnosti gospodarskega, cerkvenega in pravnega razvoja Kranja ob prehodu iz položaja srednjeveškega mesta, ki je živeo nekako avtonomno, ograjeno življenje s pokrajino, ki ga obdaja, do položaja, kakršnega zavzema danes. Kljub temu, da so tu v resnici v ospredju razvojne smeri kranjske mestne komunne, je treba poudariti, da tudi to dobo podaja Zontar v širokem okviru slovenske zgodovine in da se ob življenju v Kranju dotika marsikaterega vprašanja, ki se postavlja slovenskemu zgodovinarju v podobni obliki povsod (na pr. problem »založništva« v industriji 18. stoletja). Opozorim naj tudi na zanimive podatke o Prešernovi vlogi v kranjskem družabnem življenju in o revolucionarnem letu 1849 (razne spomenice!).

Zontarjevo delo po vsem tem nikakor ni tako strokovno delo, ki bi zaslužilo mesto samo v knjižnici strokovnjakov in lokalnih starinoslovcev. Nasprotno, delo, ki ga popolnoma opravičeno moremo postaviti kot četrti temeljni kamen slovenskega zgodovinopisja poleg Gradiva Franca Kosa, Zgodovine Slovencev Milka Kosa in poleg Zgodovine slovenskega slovstva Franceta Kidriča, spada prav gotovo v vrsto tistih del, ki zaradi svojega velikega pomena za narodno kulturo in s tem tudi za narodno vzgojo zaslužijo pozornost in zanimanje vse slovenske javnosti.

Bogo Grafenauer.

France Škerl, Ljubljana v prvem desetletju ustavne dobe 1860 do 1869. Inauguralna disertacija. V Ljubljani 1938. Str. 159.

Škerl je zgradil svoje delo predvsem na podatkih, ki jih je črpal iz aktov ljubljanskega mestnega arhiva. Poleg uradnih aktov in zapiskov sej pa je izčrpal seveda tudi sodobne časopise in druge publicistične vire. V tem pogledu je disertacija trdo zasluženi plod dolgega, naporenega in natančnega dela. Škerl je pokazal v njej v najmanjše podrobnosti segajoč opis ljubljanskega mestnega razvoja v

dobi Ambroževega in Costinega županstva, torej v dobi, ko so prvič odločali na magistratu Slovenci. V podrobnostih je delo, ki sloni vsekozi na prvih virih, seveda popolnoma točno, toda preveč natančno v nekaterih podrobnostih, ki so bile obravnavane samo pri zeleni mizi in so ostale v mestni zgodovini brez vsakega pomena. Te podrobnosti delo drobe. Resnično povezano pa je pripovedovanje o borbi za in proti ohranitvi Coste na županskem mestu od Sokolskega ekscesa pa do Costinega padca. Na splošno moti v delu tudi neka oddaljenost prikaza mestnega življenja od splošnega sodobnega narodnega razvoja.

Kljub vsem tem pripombam je treba reči, da je Škerl v podrobnostih dosegel svoj namen, podati »sintetični prikaz ljubljanske komunalne politike v letih 1860—1869.«. Če torej rečem, da me moti pri presoji dejstvo, da predstavlja to delo disertacijo, moram to tudi utemeljiti. Od disertacije smo navajeni zahtevati kritično obdelavo nekoga kolikor mogoče strnjene zgodovinskega problema. Glede uporabe znanstvene metode je Škerl gotovo zadostil, toda gradivo je povezano med seboj krajevno in ne po skupni problematiki. To je, kar me moti.

Bogo Grafenauer.

J. Sedivy, Češčina za samouke. Jugosl.-Češkoslovaška liga v Mariboru 1938.

Avtor pravi, da je skušal »s pričujočim delom postaviti naše učenje slovanskih jezikov na nove temelje«. V resnici se knjiga prijetno razločuje od starejših podobnih del, ki so podajala samo slovnični sistem in neke vrste čitanko brez medsebojne zveze. Sedivy pa je spoznal, da je kakor za druge jezike tudi za učenje češčine potrebna metodična pot od najpreprostejših osnov jezika k vedno bolj sestavljenemu. Slovniški sistem mora biti šele zaključek, ki izhaja iz primerov živega jezika. Seveda zahteva tak način od avtorja mnogo znanja in truda. Sedivyju je njegov prvi poskus dobro uspel, čeprav ni ostal brez pomanjkljivosti. Tako se mu večkrat primeri, da uporablja v berilih elemente, ki jih pojasnjuje šele dosti pozneje. Slovnični del, ki sledi vsakemu berilu, ne izhaja vselej neposredno iz njega, kot bi to moralo biti. Morda so nekatere razlage pregostobesedne in je navajanje pogrešnih oblik poleg pravih odveč, ker lahko učenca moti. Tiskovne napake so sorazmerno redke. Knjigo toplo priporočamo in želimo, naj pride kmalu čas, ko jo bomo uporabljali spet z večjim veseljem.

J. G.

Vinko Möderndorfer, Sodobna šola. Priročnik k slovenski začetnici. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju 1938.

Prvi naslov obeta nekoliko preveč. Zdi se, da se avtor ni mogel odločiti, ali naj opiše svoje dolgoletne izkušnje, ali pa naj nudi učiteljem le svoje izsledke kot pomoč za uporabo začetnice. Ta dvojnost je knjigi zelo v kvar. Kot priročnik bi morala biti pregledno urejena in iz nje naj bi izginilo vse, kar ima le epizoden značaj. Podatki o raziskavi otrok na straneh 23 do 41 so podani nepregledno in jim manjka zaključujoče sintetične podobe. Mnogo bolje bi bil mogel avtor izrabiti svoje praktične izsledke in dokazati njih pravilnost, če bi bil tudi teoretično široko razgledan. Pripovedovanje je nekam razdrobljeno. Vse te hibe pa ne zmanjšajo dosti vrednosti knjige, ki bo vsakemu učitelju dragocena, ker prinaša mnogo važnih izkustvenih dognanj. Z zanimanjem pričakujemo napovedano začetnico. Vsekakor bi zaslužila knjiga v strokovnem listu »Popotniku« izčrpno oceno in ne le nekaj žolčnih pripomb osebno prizadetega ocenjevalca.

J. G.

DROBNA POROČILA O KNJIGAH

François Perroux: *Memento économique de la crise Tchecoslovaque*. Chronique de France, Lyon.

Avtor je v svojem nastopnem predavanju na Sorbonni pokazal na zvezo politike in gospodarstva, potem pa na gospodarsko funkcijo češko-slovaške države in sedanji pomen gospodarstva na njenem ozemlju. Iz statističnega in zgodovinskega pregleda je videti, da je češko-slovaško gospodarstvo težilo po sodelovanju vsega Podonavja, česar pa kljub najboljši volji ni moglo doseči. Že od Tardieujeve zamisli podonavske carinske unije naprej je hotelo sodelovati pri oblikovanju Srednje Evrope. Toda nerešena povojna politična vprašanja so to zamisel stalno onemogočala, tako na eni strani revizionistična Madžarska in hegemonistična Nemčija, na drugi pa ostale nasledstvene države Avstro-Ogrske, ki so si ustvarjale vsaka svojo zaključeno narodno gospodarstvo. Ko Češko-Slovaška nekaj let pozneje ničesar ni mogla zoperstaviti »rinskemu sporazumu«, je bila njena gospodarska in s tem politična usoda že zapečatená. Nauk: v Srednji Evropi je treba najprej urediti gospodarsko sodelovanje.

Richard Coudenhove-Kalergi: *L'homme et l'État totalitaire*. Paris, Plon.

Delo, posvečeno Washingtonu, Mazziniju in Masaryku, obsega preproste in lepo oblikovane misli o najbolj zapletenih zadevah sodobnosti, posebno o totalitarni državi. Proti demagoškim obrazcem in javnim lažem se avtor ne bori le s psihološkimi analizami, ampak tudi s kratkimi zgodovinskimi prezezi. Skozi vse delo se prepleta nasprotje med človekom in družabno organizacijo, ki je dosegla največjo politično moč v sodobni državi. Vendar je njegovo stališče človeka preveč konservativno; odtod presplošen humanističen značaj njegovih izvajanj. Temeljne človeške vrednote, ki jih poudarja, so v njegovi ideološki podobi premalo dinamične, da bi mogle biti izhodišče konkretni politično socialni obnovi Evrope, ki ji je Kalergi kot voditelj panevropskega gibanja posvetil svoje življenje.

Nicolas Berdiaeff: *Constantin Leontieff*. Paris, Desclée de Brouwer.

Danes ne priporočamo slovenski mladini ničesar bolj od študija ruske preteklosti in sedanjosti. Ta knjiga odkriva nenavadno in do danes zakrito podobo Leontjeva, socialnega in verskega filozofa, Solovjevega sodobnika, obenem pa obširen obseg ruskega duha v 19. stoletju. Usoda Leontjeva nas globoko pretrese. Živel je nemirno in pisano življenje; imajo ga za ruskega predhodnika Nietzschejevega. Blizu mu je po estetskem oboževanju usode, po kultu sile, po vitalni napestosti, po aristokratizmu pa tudi po psevdo-amoralizmu. Po svoji ideologiji spada torej v preteklost, po svoji človeški intuiciji pa je tesno zvezan s sodobnimi pojavi, ki jih je z nenavadno jasnovidnostjo bil napovedal. Rusija in njeno poslanstvo sta mu porajali središčne misli. Ena med njimi pravi: »Našemu ljudstvu sta mnogo bolj potrebna pozitivna vera in zagotovljeno gmetno življenje, kakor pravo in znanost.«

Hermann Steinhausen: *Die Judenfrage eine Christenfrage*. Vita nova Verlag, Luzern.

Znaki protijudovskega sovraštva, ki so se pokazali na domači katoliški strani, kažejo, kam gremo. Antisemitizem je v bistvu nezdravljiv s krščanstvom in z zahodno evropsko kulturo. Lahko celo rečemo, da sta krščanstvo in judovstvo usodno med seboj povezana, ker sta oba odpovedala pred izkustveno resničnostjo. To poudarja pričujoča knjiga, ki na koncu izzveni v stavek: »Nekega dne bo splahnel tudi ta val rasnega sovraštva. V gospodarsko urejenem svetu človeška nevoščljivost najbrž ne bo več zmožna takega besnenja kakor dandanes. Poznejši rodovi se bodo judovskih pogromov iz začetka 20. stoletja s studom spominjali. Naj pride takrat do naših zanamcev z novico o grozodejstvih tudi vest, da je vsaj nekaj ljudi ostalo treznih, ko je vse ostalo bilo pijano.«

HRANILNICA DRAVSKE BANOVINE

*

DAJEMO CENENA
POSOJILA VSAKE
VRSTE. KUPUJE-
MO, PRODAJAMO
IN POSOJUJEMO
VREDN. PAPIRJE

*

LJUBLJANA
MARIBOR
CELJE
KOČEVJE

*

OBRESTUJEMO
VLOGE NAJUGOD-
NEJE (DO 5%) —
OPRAVLJAMO VSE
POSLE DENAR-
NIH ZAVODOV

P O M E M B N A D E L A :

Herrmann Rauschnig: **Die Revolution des Nihilismus**
Erich Kahler: **Der deutsche Charakter in der
Geschichte Europas**
Herrmann Steinhausen: **Die Zukunft der Freiheit**
Friedrich Hertz: **Nationalgeist und Politik**

ZALOŽBA EUROPA ZÜRICH

ZADRUŽNA TISKARNA V LJUBLJANI
TYRŠEVA CESTA 17

SE PRIPOROČA ZA IZDELAVO VSAKOVRSNIH TISKOVIN